

Г Л А С Н И К

А Д В О К А Т С К Е К О М О Р Е В О Ј В О Д И Н Е

Ч А С О П И С З А П Р А В Н У Т Е О Р И Ј У И П Р А К С У

Година LXXXVI

Нови Сад, март 2015

Књига 75

Број 3

Ч Л А Н Ц И

UDC 347 (439)

Dr Laslo Heka (Heka László),
doc. Pravnog fakulteta Univerziteta u Segedinu, Mađarska

МАЂАРСКА ПОРОДИЧНОПРАВНА REGULATIVA PREMA NOVOM GRAĐANSKOM ZAKONIKU*

SAŽETAK: U ovom radu sa bavimo samo porodičnopravnim odredbama mađarskog Građanskog zakonika stavljajući naglasak na brak, roditeljsko pravo, izdržavanje dece i rodbine, usvajanje, hraniteljstvo i starateljstvo. Na nekim mestima upoređujemo odredbe mađarskog GZ-a sa propisima srpskog Porodičnog prava. Imajući u vidu da Srbija uskoro treba da donese novi GZ koji će u sebi sadržavati i regulisanje porodičnog prava, mislimo da ovaj rad može da posluži kod razmatranja pojedinih rešenja.

Ključne reči: brak, pravo roditeljskog nadzora, izdržavanje dece i rodbine, usvajanje, hraniteljstvo, starateljstvo

UVODNA REČ

Novi mađarski Građanski zakonik (GZ) proglašen je 26. februara 2013. a na snagu je stupio 15. marta 2014. godine. Sa svojih 1596 članova opsegom je gotovo duplo obimniji od dosadašnjeg zakona iz kojeg je preuzeo oko polovine propisa, dok je druga polovina rešenja iz bivšeg Građanskog zakonika izmenjena i dopunjena ili su uvedena sasvim nova rešenja. Sem toga je u novi gra-

* Rad primljen 6. 7. 2014. godine.

Tekst je objavljen u izvornom obliku, bez lektorskih intervencija redakcije *Glasnika AKV*.

đanski kodeks ugrađeno i porodično pravo kao i regulativa koja se odnosi na privredna društva, koju materiju su do sada propisivali posebni zakoni, pa su ovi tako prestali važiti. Nove promene u građanskom zakonodavstvu zahtevale su promene u oko 180 različitih zakona povezanih sa pomenutim kodeksom. Građanski zakonik se sastoji od osam tematskih celina: uvodne odredbe, čovek kao pravni subjekt, pravno lice – građanske organizacije i privredna društva, porodično pravo, stvarno pravo, obligaciono pravo (ugovori), nasledno pravo i završne odredbe. Upravo su završne odredbe važan deo GZ-a jer su njima propisani različiti vremenski periodi kada pojedine zakonske odredbe stupaju na snagu, pa će se shodno tome i dalje godinama primenjivati izvesne odredbe starog zakonika. U nekim će slučajevima biti potrebno utvrditi koji propis treba da se primenjuje na pojedini pravni odnos između stranaka. Osnovno je pravilo je da se norme novog GZ-a primenjuju na činjenice i pravne izjave nastale nakon stupanja zakona na snagu (na primer kod ugovora), pa se dakle odredbe starog zakona odnose na pravne odnose nastale pre 15. marta 2014. godine. No, u pojedinim slučajevima bi bilo neracionalno primenjivati stari GZ, pa zato novi zakon predviđa mnoga odstupanja od pomenutog osnovnog pravila o važenju GZ-a. Međutim, neće se moći desiti slučaj da je za neke delove ugovora važeći stari, a za druge delove novi zakon.

1. NOVINE U NOVOM MAĐARSKOM GRAĐANSKOM ZAKONIKU

Novi zakon daje strankama povoljnija rešenja u pojedinim pitanjima, pa tako one mogu na primer da ograniče ili isključe odgovornost za povredu ugovorne obaveze izazvane teškim nehatom. Zato treba očekivati da će preduzetnici razmisliti pojedine tipove ugovora kako bi odlučili kada je po njih povoljniji „prelaz” pod norme novog GZ-a. Odredbe novog zakona u pogledu odgovornosti za štetu nanесenu mimo ugovora i za povredu ličnih prava primenjuju se na protivpravne radnje učinjene nakon 15. marta. Ali, ako je protivpravno ponašanje kontinuisano, dakle, ako je na primer zagađivanje životne sredine počelo pre 15. marta te traje i dalje, onda se za utvrđivanje odgovornosti za štetu te za građanskopravne zahteve u pogledu ličnih prava oštećenika primenjuju norme starog zakona. U stvarnopravnim, naročito u vlasničkim pitanjima, takođe je pravilo da se odredbe novog zakona primenjuju na pravne odnose i pravne radnje nastale nakon 15. marta (na pr. na ugovor o kupoprodaji nekretnine). Međutim, zakon nabroja brojna odstupanja od ovog pravila, naročito u pogledu založnog prava, jer se novi GZ primenjuje samo na slučajeve založnog prava nastalog ugovorom o zalogu zaključenom nakon 15. marta, odnosno onoga koje je kao zakonsko založno pravo nastalo nakon stupanja novog zakona na snagu.

Pravna lica, uključivši i sva privredna društva koja su registrovana pre 15. marta 2014. godine trebaju prilikom izmena osnivačkog akta, a najkasnije do 15. marta 2015. godine uskladiti svoj osnivački akt sa odredbama GZ-a. Krajnji rok za ovu radnju je u slučaju društava sa ograničenom odgovornošću i akcionarskih društava 15. mart 2016. godine. Dakle, ako u navedenom roku već registrovano privredno društvo iz bilo kojeg razloga izmeni ili dopuni svoj ugovor o osnivanju, onda istovremeno treba u njemu i da prihvati propise GZ-a koji se tiču privrednog društva.¹ Posebna pravila odnose se na ona društva sa ograničenom odgovornošću čiji osnovni kapital je manji od tri miliona forinti.

U sferi obligacionih odnosa je stupanjem na snagu GZ-a u Mađarskoj je oko dvanaest miliona ugovora o osiguravanju na direktan ili indirektan način dospelo pod njegove norme. U vezi ovoga tipa ugovora pomenimo da on ne prestaje automatski time što ugovorna strana zaboravi da uplati dospelu ratu.

Promene u regulisanju privrednih društava usmerene su na pojednostavljivanje propisa radi lakšeg funkcionisanja društava. Novost je da je visina osnovnog kapitala d.o.o.-a povećana sa petsto hiljada na tri miliona forinti, pa ovom zahtevu društva sa ograničenom odgovornošću koja imaju manji osnovni kapital treba da udovolje do 15. marta 2014. godine. Ako to ne naprave u navedenom roku onda će se na njih odnositi norme Zakona o privrednim društvima koje su važile do stupanja GZ-a na snagu. Međutim, ukoliko privredna društva žele uživati pogodnosti novog GZ-a, pa tako i pravo na korišćenje dispozitivnih pravila (izbora između dveju mogućnosti u pogledu primene zakona) - na primer ako bi hteli osnovati rukovodeće telo, onda do 15. marta 2016. godine mogu da povećaju svoj osnovni kapital i „pređu” pod primenu normi novog Građanskog kodeksa.

Članovi privrednog društva neograničeno i solidarno odgovaraju za obaveze koje nisu pokrивene zajedničkom imovinom, pa tako verovnik može zahtevati isplatu celog duga od bilo kojeg člana društva, dok član koji istupa iz društva još tokom narednih pet godina odgovara za dug koji je postojao u momentu kada je napustio društvo. Akcionarsko društvo može da se osnuje kao zatvoreno društvo uz osnivački kapital u iznosu od pet miliona forinti, dok uvođenjem burze postaje otvoreno društvo sa osnovnim kapitalom od barem dvadeset miliona forinti. Nove vrste ugovora u GZ-u su franšiza, faktoring i finansijski lizing.² U području ličnih prava je umesto nematerijalne naknade

¹ O osnivanju pravnog lica vidi opširnije: PappTekla: *III. A jogi személy*. U: *Polgári jogunk alapvonásai* (szerk.: Török Gábor) Nemzeti Közzolgálati Egyetem Közigazgatás-tudományi Kar Budapest, 2014. 33–60, a o osnivanju privrednog društva i o privrednim društvima uopšte vidi: Farkas Csaba: *IV. Gazdasági társasági alakzatok*. U: *Polgári jogunk alapvonásai* (szerk.: Török Gábor) Nemzeti Közzolgálati Egyetem Közigazgatás-tudományi Kar Budapest, 2014. 201–254.

² O ugovorima, a posebno o novim tipovima ugovora vidi opširnije: Gellén Klára: *VII. Kötelmi jog – általános rész i Kötelmi jog – különös rész*. U: *Polgári jogunk alapvonásai* (szerk.:

štete predviđena naknada za naneseu uvredu – štetu, u založnom pravu na pokretninama uveden je registar putem interneta, u naslednom pravu je promenjeno udovičko pravo, a povećana je i sloboda oporučioca itd.

Glavni cilj zakonodavca bio je da se zadrže ona rešenja koja su se u praksi pokazala kao efikasna i dobra, a da se kod novih rešenja naglasak stavi na autonomiju pojedinca (slobodno je sve što zakon ne zabranjuje).

U ovom radu se bavimo samo porodičnim pravom koje se od sada normativno nalazi u sklopu Građanskog zakonika, u okviru kojeg su novine da je proširena regulativa koja se odnosi na imovinu bračnih drugova, promenjena su i pravila u vezi nadzora roditelja. Pri kodifikaciji porodičnog prava GZ nije nastojao stvoriti sasvim nova pravila umesto postojećih, nego je intervenisao samo u područjima gde su novi društveno-ekonomski odnosi (naročito u pitanju imovine bračnih drugova) ili slabosti ranijih rešenja to činili opravdanim, a posebno je uzeo u obzir sudsku praksu što je inače karakteristika celog Građanskog zakonika.³

Napominjemo da je u današnjem svetu sveopšte globalizacije u kojem milioni ljudi žive i rade van svoje matične države porodično pravo postalo delom međunarodnog prava, pa zato sudije, advokati i stručnjaci koji se bave poslovima starateljstva trebaju steći širi uvid u međunarodne zakonske norme, ali i u propise susednih zemalja. U 21. veku je proklamovana sloboda promene prebivališta – boravišta ne samo odraslih, nego i dece, čime se povećava i mogućnost za protivpravno odvođenje dece iz jedne države u drugu. Posebnu važnost tako dobija *Haška konvencija o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice dece* od 25. oktobra 1980. godine, koju je 1991. prihvatila i bivša Jugoslavija (u Mađarskoj je usvojena Uredbom sa zakonskom snagom broj 14. iz 1986. godine), a do sada su je potpisale 92 države, odnosno *Uredba broj 2201/2003/EK* za države članice Evropske unije. Njima je naime, moguće zatražiti da se dete odvedeno u inostranstvo vrati u matičnu državu prema mestu prebivališta. Prema podacima iz 2008. godine (do tada su Hašku konvenciju ratifikovale tek 54 države) ukupno je podneta 2321 molba da se postupi na osnovu konvencije. Od toga broja se 1961 molba odnosila na vraćanje odvedenog deteta (njima je bilo obuhvaćeno 2705 dece u prosečnoj životnoj dobi od 6,4 godine), dok se 360 molbi odnosilo na obezbeđivanje održavanja kontakata roditelja i dece. Uočava se kako stalno raste broj protivpravno odvedene dece mlađe od šesnaest godina.⁴

Török Gábor) Nemzeti Közszoalgalati Egyetem Közigazgatás-tudományi Kar Budapest, 2014. 201–254., a o ugovoru o franšizi 245–246.

³ Weiss Emilia: *Az új Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyvéröl*. U: *Jogtudományi Közönlöny*, 68. évf. 9. szám. Budapest, 2013. 405–414, 406.

⁴ Vidi: *Szülöi felügyelet, gyermekvédelem, jogellenes elvitel, mediáció az új Ptk. és a kapcsolódó törvények szerint* <http://ptk2013.hu/szakcikkek/szuloi-felugyelet-gyermekvedelem-jog->

2. PORODIČNOPRAVNE NORME GRAĐANSKOG ZAKONIKA

Porodično pravo je načelno definisano novim mađarskim ustavom koji je stupio na snagu 1. januara 2012. godine. On već u svojoj preambuli - „Nacionalnoj veroispovesti“ napominje da je porodica najvažniji oblik zajedničkog života, u članu L) propisuje zaštitu braka i porodice, u članu VI navodi pravo na privatni i porodični život kao osnovno pravo, u članu XV se ističe ravnopravnost žena i muškaraca te posebne mere za pomaganje porodice, dece i žena, a u članu XVI se reguliše obezbeđivanje prava dece. Ustav u pomenutom članu L propisuje da je brak dobrovoljnom odlukom stvorena životna zajednica muškarca i žene, a porodica je temelj opstanka nacije.⁵ Dakle, ustavom su propisani osnovni principi porodičnog prava koje je preuzeo i novi Građanski zakonik, koji u svojoj Četvrtoj knjizi normira porodično pravo stavljajući naglasak na četiri cilja: zaštitu braka i porodice, zaštitu interesa deteta, ravnopravnost bračnih drugova (sa ciljem da se pri rešavanju imovinskih pitanja nijedna strana ne dovede do nezasluzene imovinske dobiti) i zaštitu slabije strane.⁶ U pogledu zaštite braka i porodice mađarski GZ je saglasan sa čl. 8. i 12. *Evropske konvencije o ljudskim pravima* i čl. 16. t. 3. *Opšte povelje o ljudskim pravima* odnosno čl. 23. *Povelje o građanskim i političkim pravima* koji porodicu definišu kao prirodnu i bazičnu jedinicu društva.⁷ Zaštita porodice uređuje se organskim zakonom (*Zakon o zaštiti porodice broj CCXI iz 2011. godine*) koji je u čl. 7. porodicu definisao kao emocionalnu i ekonomsku zajednicu prirodnih lica zasnovanu na braku muškarca i žene, ili na srodstvu u pravoj liniji, odnosno tutorstvu.⁸ Četvrta izmena ustava (iz 2013. godine) takođe propisuje da su brak i odnosi između roditelja i dece temelji porodičnog života. Bračna zajednica između muškarca i žene (mađarski zakon uvek na prvom mestu spominje muškarca) smatra se poželjnim oblikom porodičnog života, dok se vanbračni oblici zajedničkog života priznaju ali ne preferiraju. Uzimajući u obzir i tu činjenicu, kao i opsežnost materije ovom prilikom se ne bavimo tom problematikom.

ellenes-eltvitel-mediacio-az-uj-ptk-es-a-kapcsolodo-torvenyek-szerint/3830 (preuzeto: 19. juna 2014.).

⁵ László Heka: *Ustavopravni poredak Mađarske u svjetlu Ustava iz 2011. godine*. Pravni vjesnik Osijek br. 3–4., Osijek 2013. 157–185. http://vjesnik.pravos.hr/preuzimanje/2013-3_4.pdf 165.

⁶ Weiss Emilia: *Az új Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyvéről*, 407.

⁷ Boros Zsuzsa, Katonáné Pehr Erika, Kőrös András, Makai Katalin, Szeibert Orsolya Szerkesztő: Kőrös András: *Polgári jog – Családjog. Az új Ptk magyarázata III/VI*. Hvgorac Lap-és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2013., 22.

⁸ Vidi čl. 1–25. Zakona o zaštiti porodice br. CCXI. (2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről) iz 2011. godine. web-stranica <http://www.complex.hu/kzldat/t1100211.htm/t1100211.htm#kagy1> (23. maja 2013.). Vidi Zakon broj XXX. o mađarskim nacionalnim interesima i hungarikumima (2012. évi XXX).

Temeljne promene porodičnog prava desile su se u regulativi prava roditeljskog nadzora, koji se u srpskoj pravnoj terminologiji naziva roditeljskim pravom, a neki mađarski autori ga svrstavaju među kompleksna prava, dakle među ona koja sama po sebi sadrže više prava.⁹ Isto tako je na osnovu potvrđenih inostranih uspeha i u Mađarskoj uvedena medijacija u postupku razvoda braka i uređivanja načina vršenja roditeljskog nadzora. Te se promene ne odnose toliko na roditelje koji žive zajedno, nego na rastavljene bračne drugove u čijem slučaju treba odlučiti kod kojeg roditelja dete ostaje živeti, odnosno kako drugi roditelj može sa njim da održava kontakt. Do sada je važno pravilo da su prilikom razvoda braka roditelji odlučili kod kojega od njih dete treba da bude smešteno. Smeštaj je razumevao da pravo roditeljskog nadzora pripada onom roditelju kod kojega dete živi, dok je pravo roditeljskog nadzora drugog roditelja mirovalo, izuzev nekoliko veoma važnih pitanja kao što su na primer pitanje odabira škole u kojoj će dete učiti, njegovog zanimanja, promene ličnog imena ili mesta boravišta itd. U tim je, naime, pitanjima i dalje zadržao pravo da odlučuje zajedno sa roditeljem kome je dete povereno na smeštaj. Pravo zajedničkog odlučivanja u praksi znači to da dete može da se upiše u obdanište ili školu samo na osnovu zajedničke odluke (potpisa) oba roditelja, ali obrazovne institucije ne traže uvek striktno da se očituje zajednička volja čime se umanjuje pravo roditelja koji ne živi sa detetom. Međutim, zahtev za promenu detetovog imena i prezimena može da se podnese samo na osnovu zajedničkog podneska oba roditelja. Do sada je brojne nesporazume izazivalo pravo roditelja koji ne živi sa detetom da utiče na promenu detetovog boravišta što su mnogi tumačili na način da su ovlašćeni onemogućiti preseljenje bivšeg bračnog druga u drugi grad ili naselje, jer da to nije dozvoljeno bez njegovog pristanka. Međutim, oni to pravo nisu nikada imali, jer je na osnovu precendentskog prava Vrhovni sud Mađarske dao tumačenje prema kome promena boravišta znači da dete više ne živi u domaćinstvu roditelja koji ga vaspitava, na primer tako što se o njemu brinu deda i baka u svom domaćinstvu, ili dete nastavi živeti u đaćkom odnosno studentskom domu. U takvim je slučajevima ili u slučaju trajnog naseljavanja u inostranstvu, odnosno u pitanju promene državljanstva neophodan pristanak obaju roditelja, ali roditelj koji ne živi sa detetom ne može da onemogući preseljenje drugog roditelja i deteta u bilo koje mesto unutar države. Ovaj stav Vrhovnog suda prihvaćen je u novom GZ-u i više ne bi trebao izazivati nesporazume.

⁹ Vidi opširnije: Blutman László – Görög Márta: *Alapvető alanyi jogi pozíciók a Polgári Törvénykönyvben (2013)*. U: *Jogtudományi Közlöny* 2013/6. sz. Budapest, 2013. 273–285., 273. i 280–281.; Vidi još i: Görög Márta: *A magánszféra védelmezése a magyar magánjogi kodifikációs jogalkotásban*. U: *90 éves a szegedi jogászoképzés*, Szeged, 2013.; Görög Márta: *Régi-új kihívások a személyiségi, személyhez fűződő jogi védelem előtt*. U: *Javítandó s jobbítható elemek a Ptk. kodifikációjában* (szerk.: Gondosné Pusztahelyi Réka, Juhász Ágnes), Novotni Alapítvány, Miskolc, 2012., 47–58.

Isto tako je do sada problem predstavljalo i ograničenje da je roditelj koji ne živi sa detetom mogao sa detetom oputovati u inostranstvo na letovanje ili zimovanje samo onda ako je drugi roditelj dao pristanak za to. Novim zakonom je i to promenjeno, dakle takav pristanak više nije potreban.

Prilikom odlučivanja o smeštaju deteta roditelji mogu odlučiti da se dete poveri pod njihov zajednički roditeljski nadzor, pa tako zajednički odlučuju o svim važnim pitanjima koja se tiču deteta i njegove budućnosti.¹⁰ Ovakav zajednički roditeljski nadzor ne može odrediti sud, nego o njemu samo roditelji mogu da se dogovore. Ipak i pored postojanja takvog separatnog sporazuma, treba da se donese odluka o načinu na koji će roditelj koji ne živi sa detetom održavati kontakt sa njim, kao i o visini alimentacije. Pri tome je jedno od mogućih rešenja to da dete isto vreme provodi kod oba roditelja (nedelju dana živi kod jednog, a zatim drugu nedelju kod drugog roditelja), što međutim, mađarsko pravo ne poznaje, pa se u praksi dešavalo da je dete bilo smešteno kod jednog roditelja, a kontakt sa drugim roditeljem je održavalo tako što je boravilo kod njega svake druge sedmice od ponedeljka ujutro do nedelje naveče. Dvema značajnim novinama GZ je u suštini ipak uveo model po kome otac i majka u podjednako meri i vremenu vrše roditeljski nadzor. Prva značajna novina je da ni sudske presude, ali ni sudske nagodbe stranaka više ne moraju odlučivati o tome kojem roditelju se dete poverava na smeštaj, nego se odluka odnosi na to koji roditelj ima pravo roditeljskog nadzora. Roditelji mogu da se dogovore da će roditeljsko pravo vršiti zajednički, ali ne moraju da kažu kod kojega od njih će dete biti smešteno. Umesto toga trebaju odlučiti gde će biti detetova adresa stanovanja, ali nije isključeno da ona bude istovremeno kod oba roditelja. U slučaju sporazuma o zajedničkom roditeljskom nadzoru roditelji trebaju da se dogovore i o modalitetima međusobne saradnje, ali ne moraju da odrede način održavanja kontakata. Novost je u porodičnopravnoj regulativi odredba po kojoj ako roditelji ne uspeju da se dogovore oko zajedničkog roditeljskog nadzora, onda na molbu jednog od njih sud može odlučiti da pravo roditeljskog nadzora obavljaju podeljeno. Dakle, mađarsko pravo od sada omogućava da roditelji podele pravo roditeljskog nadzora o čemu mogu da se sporazumeju otac i majka, ali takvu odluku može da donese i sud. Ako roditelji odvojeno obavljaju pravo roditeljskog nadzora, onda su otac i majka dužni međusobno da razmene informacije o svakom pitanju u kojem su o detetu odlučili na osnovu svoga prava samostalnog odlučivanja. Važna novina je i da se roditelji koji zajednički vrše roditeljski nadzor mogu obratiti organu starateljstva radi donošenja odluke u pitanju u kojemu se njihova mišljenja razilaze. Dakle, više

¹⁰ Az új Ptk. családjogi vonatkozó szabályairól – interjú Kőrös Andrásal, a Kúria családjogi tanácsa elnökevel. <http://ptk2013.hu/interjuk/az-uj-ptk-csaladjogi-vonatkozó-szabalyairól-interju-koros-andrassal-a-kuria-csaladjogi-tanacs-a-elnokevel/2422> (preuzeto: 22. juna 2014. godine).

se u tim pitanjima stranke ne obraćaju sudu kao do sada, što se čini boljim i svakako bržim rešenjem, imajući u vidu da organ starateljstva odluku mora da donese u roku od trideset dana, dok bi sudski proces trajao puno duže. Ako roditelji koji zajednički vrše roditeljski nadzor sa imovinom deteta ne raspolažu na odgovarajući način (dakle kao da se radi o njihovoj imovini), onda se raspolaganje imovinom može poveriti organu starateljstva. Ukinuta je obaveza da se organu starateljstva trebaju predati detetov novac i vrednosti što je u praksi bilo važno u onim slučajevima kada su roditelji prodali nekretninu u detetovom vlasništvu, a da istovremeno nisu detetu kupili drugu nekretninu. Do sada je pravilo bilo da je gotov novac ili vrednost koju je dete nasledilo ili dobilo na dar trebalo predati organu starateljstva ili položiti na štednu knjižicu kod istog organa. Po novom GZ-u organ starateljstva treba novac i vrednosti koje su kod njega predati roditeljima koji raspolažu detetovom imovinom. Što se tiče obaveze plaćanja izdržavanja uvedene su brojne novine, ali u samoj obavezi uzdržavanja nema novosti. Alimentacija pripada bračnom drugu koji se mimo svoje volje nije u stanju sam uzdržavati.

U slučaju narušenog odnosa među supružnicima se u postupku pred sudom i organom starateljstva stranke mogu obavezati da učestvuju u postupku medijacije, ako nadležni organ ili sud vidi šansu da se među njima postigne dogovor. No, sam dogovor se ne može nametnuti. Stranke time dobivaju mogućnost da uz pomoć stručnjaka pronađu najpovoljnije rešenje po njih, ali i za dete.¹¹

U pogledu imovinskog prava sadašnje norme su mnogo opsežnije nego one u ranijem Porodičnom zakonu. Njima se detaljno reguliše zajednička i posebna imovina bračnih drugova.

2.1. Bračna zajednica

Porodično pravo regulisano je u Četvrtoj knjizi GZ-a.¹² U Osnovnim načelima se ističe da zakon štiti brak i porodicu kao i da se pri primeni zakona treba postupati tako da se pri tome obezbedi saglasnost porodičnih i ličnih interesa (čl. 4:1–2). U porodičnim pravnim odnosima su interesi i prava deteta naglašeno zaštićeni, a naročito pravo da bude vaspitano u sopstvenoj porodici. Ako nije moguće obezbediti da raste i razvija se u svojoj familiji, onda mu treba omogućiti da odraste u porodičnom okruženju kao i da nastavi sa održavanjem ranijih porodičnih veza (čl. 4:2). Član 24. *Karte o osnovnim pravima*

¹¹ Vidi opširnije: Nagy Márta: *Bíróági mediáció. Bába Kiadó, Szeged, 2011.*

¹² Zakon broj V. iz 2013. godine – Gradanski zakonik http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1300005.TV (preuzeto: 13. juna 2013.).

*Evropske unije*¹³ propisuje prava deteta među kojima i pravo na zaštitu blagostanja i brigu o detetu uključujući i njihovo pravo na slobodno izražavanje mišljenja, na održavanje ličnih i neposrednih kontakata sa oba roditelja i na zaštitu njihovih interesa.¹⁴ Izuzetno se ovo pravo može ugroziti u interesu deteta. Bračni drugovi su ravnopravni u pogledu prava i dužnosti, ali se njihovi odnosi trebaju uređivati imajući u vidu zaštitu slabije strane (4:3–4).

Brak je definisan kao životna zajednica između muškarca i žene (mađarski zakon muškarca stavlja ispred žene) zaključena pred matičarom (4:5). Bračni drugovi pred matičarom moraju dokazati da su ostvarene pravne pretpostavke za zaključenje braka (da se radi o punoletnim licima različitog pola koji izjavljuju saglasnu želju da sklope brak, da nisu srodnici, nadalje, ako je jedan od njih strani državljanin onda treba utvrditi da li on ima pravo na zaključenje braka prema svome pravu), nakon čega matičar određuje datum venčanja u roku od najmanje trideset dana. Ovaj se postupak mora ponoviti ukoliko strane ne zaključe brak u roku od godine dana (do sada je rok bio šest meseci).¹⁵ Novina je u odnosu na Porodični zakon to da se izjava bračnih drugova ne može vezati ni uz kakav uslov ili rok. Notar može u opravdanim slučajevima odrediti drugačiji rok, a ako jednom od bračnih drugova zbog teško narušenog zdravstvenog stanja preči skoro smrt, onda se izjava bračnih drugova smatra dokazom svih pravnih uslova te se brak može zaključiti odmah (4:7). Brak se sklapa pred matičarem uz obaveznu ličnu prisutnost ženika i neveste te dva svedoka, u zvaničnim prostorijama samouprave, ili se na zahtev stranaka, a uz dozvolu notara, može sklopiti i na nekom drugom podesnom mestu bez prisustva javnosti (4:8.). Činjenicu zaključenja braka matičar treba da unese u matičnu knjigu venčanih. Unošenje ovih podataka ima deklarativan karakter (služi kao dokazni dokument) jer je brak nastao davanjem saglasnih izjava bračnih drugova.¹⁶ Budući da se brak može zaključiti samo uz učestvovanje matičara, stoga za njegovu punovažnost nije dovoljno ako su supružnici sklopili samo crkveni

¹³ Charter of Fundamental Rights of the European Union. Official Journal of the European Union 2012/C 326/02 http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2012.326.01.0391.01.ENG (preuzeto 1. jula 2014.). *Article 24, The rights of the child:*

1. Children shall have the right to such protection and care as is necessary for their well-being. They may express their views freely. Such views shall be taken into consideration on matters which concern them in accordance with their age and maturity.
2. In all actions relating to children, whether taken by public authorities or private institutions, the child's best interests must be a primary consideration.
3. Every child shall have the right to maintain on a regular basis a personal relationship and direct contact with both his or her parents, unless that is contrary to his or her interests.

¹⁴ Hegedüs Andrea: *Polgári jog. Családjog*. Szeged, 2014. 32.

¹⁵ *Isto*, 50.

¹⁶ *Isto*, 59.

brak,¹⁷ nego se moraju venčati i pred matičarem shodno obavezi o sklapanju građanskog braka propisanoj još u zakonu br. XXXI iz 1894.¹⁸ Svedok može da bude svako punoletno poslovno sposobno lice, dakle i strani državljanin, s tim da se treba angažovati pomoć tumača ako matičar ne razume jezik kojim govore svedoci. Mađarska je članica Konvencije CEDAW koja propisuje da je minimalna dobna granica za sklapanje braka punoletnost, što bi značilo da lice mlađe od 18 godina ne bi moglo zaključiti brak čak ni uz pristanak staratelja. Međutim, zakonodavac je uzeo u obzir i nacionalnu tradiciju te društvene običaje, pa je dobnu granicu snizio na 16 godina kada se brak može sklopiti uz starateljev pristanak.¹⁹ I srpski Porodični zakon (član 23) propisuje da brak ne može sklopiti lice koje nije navršilo 18. godinu života, ali „sud može, iz opravdanih razloga, dozvoliti sklapanje braka maloletnom licu koje je navršilo 16. godinu života, a dostiglo je telesnu i duševnu zrelost potrebnu za vršenje prava i dužnosti u braku.”²⁰

Nevažeći je brak koji je zaključilo maloletno lice bez prethodne dozvole organa starateljstva, koju on daje nakon što je saslušao mišljenje roditelja ili tutora. Nema potrebe da se sasluša roditelj koji ne vrši roditeljski nadzor nad detetom u suštinskim pitanjima, koji se nalazi na nepoznatom mestu ili čije saslušanje nije moguće. Brak koji je zaključen bez dozvole organa starateljstva ili pre nego što je dete napunilo šesnaestu godinu života postaće važeći nakon proteka roka od šest meseci po punoletnosti bračnog druga i to od dana kada je brak sklopljen, ako valjanost takvog braka do tada niko nije osporio (4:9.). Poslovna sposobnost je *conditio sine qua non* za sklapanje braka, jer je za njegovu valjanost nužan barem onoliki stepen poslovne sposobnosti da bračni drug prilikom davanja izjave prepozna značenje braka, te da svesno preuzima prava i obaveze koje iz njega proizlaze.²¹

Nevažeći je i brak koji je sklopilo lice bez poslovne sposobnosti pod tutorstvom. Budući da poslovna nesposobnost ne mora biti trajna, stoga u slučaju privremene nesposobnosti brak nakon proteka roka od šest meseci može postati

¹⁷ U nekim evropskim državama – Grčkoj, Italiji, Poljskoj, Španiji – su crkveni i građanski brak izjednačeni, pa bračni drugovi sami odabiru način venčanja. (Hegedüs Andrea: *Polgári jog. Családjog.* 49.).

¹⁸ Boros Zsuzsa, Katonáné Pehr Erika, Kőrös András, Makai Katalin, Szeibert Orsolya (Szerkesztő: Kőrös András): *Polgári jog– Családjog. Az új PtK magyarázata III/VI.* 35.

¹⁹ *Isto*, 42.

²⁰ Porodični zakon. *Službeni glasnik RS* br 18/2005, 72/2011. (http://www.paragraf.rs/pro-pisi/porodicni_zakon.html) (preuzeto: 30. juna 2014.).

²¹ Csiky Ottó: *U: A családjog kézikönyve*. HVG-Orac, Budapest, 2007. 50.; Usp. Weiss Emilia: *Családjogtörvény Kommentár* II. 98.; Usp. Boros Zsuzsa, Katonáné Pehr Erika, Kőrös András, Makai Katalin, Szeibert Orsolya (Szerkesztő: Kőrös András): *Polgári jog– Családjog. Az új PtK magyarázata III/VI.* 44.

važeci sa retroaktivnim dejstvom ako ga niko nije osporio, ili u slučaju starateljstva šest meseci nakon prestanka tutorstva, uz uslov da ga niko nije osporio (4:10–11). Nevažeci je i brak sklopljen između srodnika u pravoj liniji, braće i sestara, brata i sestre po ocu ili majci i njihovih potomaka po krvi, te brak usvojitelja sa usvojenikom za vreme trajanja usvojenja.²² Ništav je brak lica koje se već nalazi u braku (4:12–13). U čl. 12. T. b) Porodičnog zakona bilo je regulisano da je neprisustvo jednog od bračnih drugova pri davanju pristanka na zaključivanje braka razlog zbog kojega je on nevažeci, dok je po novom GZ-u to uslov – kao i prisustvo matičara te sklapanje braka u prostorijama organa državne uprave – samo uslov za sklapanje braka, a ne razlog ništavosti.²³ Nema mogućnosti da jednog od bračnih drugova zastupa njegov zastupnik ili staratelj. Spor radi utvrđivanja ništavosti braka može da pokrene bračni drug, javni tužilac ili drugo lice (4:18).

Prema srpskom pravu (čl. 31–32 srpskog Porodičnog zakona) brak je ništav ako su ga sklopila dva lica istog pola, ako izjave volje supružnika nisu bile potvrđne ili ako brak nije sklopljen pred matičarem, odnosno ako nije sklopljen radi ostvarivanja zajednice života supružnika (međutim takav se brak neće poništiti ako je zajednica života supružnika naknadno uspostavljena). Brak je u Srbiji ništav ako je sklopljen za vreme trajanja ranijeg braka jednog supružnika, ako ga je sklopilo lice nesposobno za rasuđivanje, ako su ga međusobno sklopili krvni, adoptivni ili tazbinski srodnici između kojih nije dozvoljeno sklapanje braka, ili ako su ga međusobno sklopili staratelj i štićenik, dok je brak rušljiv ako ga je sklopilo maloletno lice bez dozvole suda, ako je na njegovu sklapanje supružnik pristao pod prinudom ili iz zablude (čl. 33–38. srpskog Porodičnog zakona).

U braku su supružnici dužni biti verni jedan drugome, odluke donose saglasno pazeći na interese porodice i deteta, dužni su saradivati i međusobno si pomagati radi ostvarivanja zajedničkih ciljeva. Ta obaveza u zakonom propisanim slučajevima ne prestaje ni nakon razvoda braka (4:24–26). Zakonom je propisano i da bračni drugovi zajedničkom voljom odlučuju o svom prebivalištu kao i da u slučaju razvoda svaki od njih ima pravo odabrati mesto gde želi živeti što je skladu sa tačkom II/5. *Odluke Ministarske komisije Saveta Evrope broj R(78) 37*.²⁴

²² Weiss Emilia: *Családjogtörvény Kommentár* II. 95–96. Boros Zsuzsa, Katonáné Pehr Erika, Körös András, Makai Katalin, Szeibert Orsolya (Szerkesztő: Körös András): *Polgári jog–Családjog. Az új PtK magyarázata III/VI*. 47.

²³ *Isto*.

²⁴ Hegedüs Andrea: *Polgári jog. Családjog*. 91.

2.2. Prestanak bračne veze

Bračna zajednica prestaje smrću bračnog druga (čak i onda ako se kasnije ustanovi da uprkos podatku iz matične knjige umrlih bračni drug i dalje živi, ali to drugom bračnom drugu nije bilo poznato) ili razvodom braka od strane suda. Zakonodavac dozvoljava razvod braka samo na osnovu sudske presude, ako sud na zahtev jednog od bračnih drugova proceni da je brak narušen toliko da ga je nemoguće održati, a naročito ako je prestala životna zajednica među supružnicima. Brak može da se razvede i u slučaju sporazumne volje bračnih drugova, ali se uvek treba imati u vidu interes deteta. Zato sud treba da se uveri da su se supružnici dogovorili o vršenju roditeljskog nadzora nad zajedničkim detetom, o održavanju kontakata deteta sa roditeljem koji ne živi sa njim, o plaćanju izdržavanja deteta i bračnog druga (ako ovaj to zatraži), o korišćenju zajedničkog stana, te ako taj dogovor sud odobri. Iako je ovo rešenje u suštini gotovo istovetno dosadašnjem, ipak postoji jedna suštinska razlika, naime, ako su se bračni drugovi sporazumeli u pogledu roditeljskog nadzora, onda ne moraju postići dogovor i o održavanju kontakata, nego je dovoljno da odrede detetovu adresu stanovanja. (4:20–21).

Prema srpskom pravu brak se može razvesti sudskom odlukom na osnovu tužbe jedne od strana ako su bračni odnosi ozbiljno i trajno poremećeni ili ako se objektivno ne može ostvarivati zajednica života supružnika, a supružnici mogu i da zaključe pismeni sporazum o razvodu. Ovaj potonji obavezno sadrži i pismeni sporazum o vršenju roditeljskog prava (koje roditelji mogu vršiti zajednički ili samostalno) i pismeni sporazum o deobi zajedničke imovine (čl. 40–41).

Novi GZ se posebno bavi pitanjem medijacije u vezi koje ističe da bračni drugovi pre pokretanja ili za vreme brakorazvodne parnice – na osnovu vlastite inicijative ili na predlog suda – mogu za mirno rešavanje spornih pitanja koristiti medijatorske usluge. Postupkom medijacije postignuti dogovor stranke mogu formulisati kao parnični dogovor koji će sud potvrditi (4:22).

Ostale su neizmenjene norme koje su se odnosile na korišćenje ličnih imena i prezimena koja su u Mađarskoj nešto drugačija, nego u zemljama u regiji. Naime, stupanjem u brak žena sem muževljeva prezimena, preuzima i njegovo ime uz dodavanje sufiksa – né, što znači gospođa. Tako se na primer Kovač Piroška (Kovács Piroska) nakon udaje za Feher Zoltana (Fehér Zoltán) zvanično zove Feher Zoltanne (Fehér Zoltánné, ili samo Fehérné), a ako joj muž ima recimo doktorsku titulu, onda žena uz prezime i ime dobija i tu titulu (dakle dr. Fehér Zoltánné ili dr. Fehérné Kovács Piroska). Iako se danas mlađe žene sve češće odlučuju za očuvanje svog ličnog imena, ipak je i dalje često potpuno preuzimanje suprugova imena i prezimena. Novi GZ propisuje da supruška po svom izboru odlučuje hoće li preuzeti suprugovo celo ime i prezime,

samo njegovo prezime, ili će uz njih pridodati svoje ime, a može i zadržati svoje dotadašnje ime i prezime. Suprug takođe može da koristi svoje dotadašnje ime, a može i svome imenu pridodati ženino prezime, ali ni muž ni žena ne mogu imati više od dva prezimena (4:27).

Bračni drugovi i nakon razvoda braka mogu nastaviti koristiti ranije ime i prezime, sem ako neka od stranaka ne najavi matičaru želju da promeni ime i prezime. Međutim, sud na zahtev bivšeg muža može zabraniti ženi korišćenje muževljevog prezimena i imena ako je pravosnažnom sudskom presudom osuđena zbog krivičnog dela učinjenog sa predumišljajem (4:28).

3. IMOVINSKO PRAVO

Bračni drugovi mogu svoje imovinskopravne odnose za vreme trajanja braka urediti bračnim ugovorom. Ako taj ugovor ne propiše drugačije, onda za vreme trajanja braka (čak i ako je povremeno prekinut njihov zajednički život) među supružnicima postoji zakonska zajednička nedeljiva i u jednakim delovima pripadajuća im imovina u koju spada imovina koju su bračni drugovi stekli zajedno ili posebno, kao i tereti obaveze koje je jedan od njih preuzeo (4:34–35).²⁵ U posebnu imovinu spadaju stvari koje je bračni drug posedovao pre sklapanja braka, zatim za vreme braka nasleđene ili darovane stvari, odnosno besplatni doprinosi, intelektualna svojina, naknada za pretrpljenu štetu, stvari koje služe za ličnu upotrebu, te one koje je bračni drug stekao prodajom posebne imovine. Posebnoj imovini stečenoj pre sklapanja braka pripadaju i svi njihovi dugovi i tereti, kao i kamate. Stvar iz posebne imovine koja stupa na mesto uređaja ili opreme koja služi za svakodnevnu upotrebu postaje zajednička imovina nakon što su bračni drugovi u braku proveli pet godina (4:37–38). Zajedničkom imovinom supružnici upravljaju i raspolazu zajednički i sporazumno, uz saglasnost drugog supružnika, a tako odlučuju i o njenoj zaštiti i očuvanju. Jedan od supružnika može bez pristanka drugog bračnog druga preduzeti hitnu meru radi očuvanja imovine, ali ga je u tom slučaju dužan o tome odmah obavestiti. Stvari iz zajedničke imovine koje služe za obavljanje poslovne delatnosti (preduzetništva, privatne firme, privrednog društva) koristi bračni drug koji se bavi predmetnim poslom, ako druga strana pristaje da ih on isključivo koristi. Pristankom se smatra svako ponašanje koje nije eksplicitno protivljenje tome. Supružnici iz zajedničke imovine snose troškove održavanja i upravljanja zajedničkom imovinom i domaćinstvom, a ako oni nisu dovoljni,

²⁵ Tóthné Fábíán Eszter: *A házassági vagyonyjog*. U: Gaál Sándor-Tóthné Fábíán Eszter: *Családi jog*. Ideiglenes tananyag. Tankönyv kiegészítő jegyzet. JATE Kiadó, Szeged, 1991. 72. Vidi: Hegedüs Andrea: *Polgári jog. Családjog*. 108.

onda ih trebaju snositi iz posebne imovine. Ako samo jedan od njih ima posebnu imovinu, onda on snosi troškove (4:42–44). Supružnik ne može bez pristanka druge strane raspolagati stanom u zajedničkom vlasništvu niti zajedničkom imovinom u korist privatnog preduzeća, privrednog društva ili zadruge (4:48). Supružnik koji bez pristanka svog bračnog druga sklopi ugovor kojim opterećuje i njega, dužan je nadoknaditi nastalu štetu izuzev ako dokaže da je pravni posao služio interesima i volji i druge strane, a naročito ako je njime sprečeno oštećivanje zajedničke imovine (4:52).

a) Prestanak zajedničke imovine

Zajednička imovina prestaje ako bračnim ugovorom supružnici isključe njeno dalje postojanje, ako sud odredi da se prekida zajednička imovina ili ako prestane bračna zajednica. Sud može na opravdani zahtev jednog od bračnih drugova raskinuti zajedničku imovinu: ako je drugi bračni drug bez njegovog pristanka sklopio ugovor ili je mimo njega prouzročio dug kojim ugrožava i deo zajedničke imovine koja pripada supružniku, ili ako je obavljajući svoju poslovnu delatnost dospao u stečaj, odnosno ako se na zajedničkoj imovini sprovodi izvršenje kojim se ugrožava i deo zajedničke imovine koja pripada drugom bračnom drugu, kao i ako je supružnik zbog potpune ili delimične poslovne nesposobnosti smešten pod tutorstvo a za staratelja mu nije određen bračni drug. Zajednička imovina prestaje postojati poslednjeg dana meseca koji sledi nakon pravosnažnosti sudskog rešenja o raskidu zajedničke imovine. Međutim, ako prestane razlog zbog kojeg je sud raskinuo postojanje zajedničke imovine, onda sud može za vreme trajanja braka, na molbu oba supružnika obnoviti njihovu zajedničku imovinu (4:53–56).

b) Deoba zajedničke imovine

U slučaju raskida zajedničke imovine bračni drugovi od suda mogu zatražiti deobu imovine. Deobu zajedničke imovine može da zatraži i naslednik ako je brak prestao smrću bračnog druga. Ugovor bračnih drugova o deobi imovine važi samo onda ukoliko je formulisan kao javnobeležnička isprava ili privatna isprava premapotpisana od strane advokata (ova isprava nije potrebna za podelu pokretnina, ako je ona već provedena). Zahtevi koji se odnose na zajedničku imovinu trebaju se uređivati jedinstveno (4:57–59). Visina suvlasničkog odnosno supoverilačkog udela svakog supružnika u zajedničkoj imovini utvrđuje se na osnovu stanja i vrednosti u momentu prestanka zajedničke imovine. Sud će prilikom utvrđivanja kome će pojedini predmet dati u vlasništvo uzeti u obzir

saglasne izjave bračnih drugova s time da stvari za vršenje zanata ili zanimanja jednog supružnika pripadaju uglavnom njemu (4:60–62).

Zajednički stan bračnih drugova onaj je stambeni prostor u kome žive i na kojem jedan ili oba supružnika imaju pravo vlasništva ili uživanja, odnosno najma. Bračni drugovi su dužni u tom stanu osigurati i pravo stanovanja svome maloletnom detetu, odnosno maloletnom detetu bračnog druga koji je isključivi nosilac stambenog prava. Ako su bračni drugovi zajednički nosioci prava stanovanja, onda stanom raspoložu na osnovu njihove saglasne volje. Bračni drugovi mogu regulisati pitanje korišćenja zajedničkog stana za slučaj razvoda braka ili životne zajednice posebnim ugovorom sklopljenim u formi javnobeležničke isprave ili privatne isprave premapotpisane od strane advokata, ili posebnim ugovorom o zajedničkoj bračnoj imovini (4:65). Nije valjan ugovor zaključen korišćenjem isključivo elektroničkog potpisa, odnosno ugovor zaključen u elektroničkoj formi i potpisan elektroničkim putem.²⁶ Naime čl. 3. st. 2. Zakona br. XXXV. iz 2001. godine propisuje da se građanskopravni ugovor koji se tiče GZ-om regulisanog porodičnog ili naslednog pravnog odnosa ne može zaključiti samo i isključivo korišćenjem elektroničkog potpisa na sadržaju sastavljenom u elektroničkoj formi.²⁷ Ako u zahtevu za razvod braka ili za deobu zajedničke imovine jedan od supružnika zatraži ukidanje zajedničkog vlasništva na stanu onda sud o tome rešava zajedno sa pitanjem ukidanja zajedničke imovine. Sud može odrediti da se sprovede deoba stana ukoliko su supružnici zajednički nosioci prava vlasništva te ako je to fizički moguće. Pri tome pojedine delove stana koriste posebno, a neke zajednički. Deoba stana može se sprovesti i onda ako je za to potrebno izvršiti određenu adaptaciju a bračni drugovi pristanu snositi troškove tih radova. Sud ne mora odrediti deobu stana ako oba bračna druga ili jedan od njih imaju u istom mestu drugi useljivi stan ili prostor podesan za stanovanje, ili ukoliko se jedan supružnik dobrovoljno i trajno iseli iz stana. Ako je on nosilac prava roditeljskog nadzora onda je potrebno da ima drugi stan u kojem su detetu obezbeđeni adekvatni uslovi stanovanja. Međutim, nije moguće sprovesti deobu stana, ako bi korišćenje stana zbog neadekvatnog ponašanja jednog od bračnih drugova dovelo do teškog narušavanja interesa supružnika ili maloletnog deteta. Ukoliko ne dođe do deobe stana sud može ukinuti pravo na uživanje stana jednog od bračnih drugova te odrediti da je dužan napustiti stan (4:76–82).

²⁶ Boros Zsuzsa, Katonáné Pehr Erika, Kőrös András, Makai Katalin, Szeibert Orsolya (Szerkesztő: Kőrös András): *Polgári jog – Családjog. Az új Ptk magyarázata III/VI.* 123.

²⁷ Hegedüs Andrea: *Polgári jog. Családjog.* 145.

4. USVOJENJE

Mađarski ustav je u svojem članu XVI. propisao da svako dete ima pravo na zaštitu i brigu da bi ostvarilo odgovarajući fizički, duhovni i moralni razvoj, pa dakle to pravo pripada i detetu koje ne živi sa svojim prirodnim roditeljima. Njih mogu da nadomeste usvojitelji koji obezbeđuju detetu vaspitavanje u okviru porodice. Zakon br. CCXI. iz 2011. kao organski zakon među svojim ciljevima određuje i usvojenje za koje propisuje brz postupak sa željom da se detetu omogući porodični život. I međunarodno pravo, a naročito *Konvencija o pravima dece* usvojena u Nju Jorku 20. novembra 1989. i *Haška konvencija o usvojenju* od 29. maja 1993. godine reguliše tu problematiku.²⁸

Usvojenjem nastaje rodbinska veza između usvojitelja i njegovih srodnika te usvojenog deteta sa ciljem da se dete vaspitava u porodici. Usvojiti se može samo maloletno dete i to na osnovu molbe lica koje ga namerava usvojiti i detetovog zakonskog zastupnika te pristanka detetovih roditelja i usvojiteljevog bračnog druga. Ako je usvojenik napunio četrnaestu godinu života i ograničeno je sposoban onda je potreban i njegov pristanak, a ako dete nije napunilo četrnaestu godinu života, ali je sposobno za rasuđivanje, onda se u odgovarajućoj meri treba uzeti u obzir njegovo mišljenje. Prilikom usvajanja se treba truditi da se detetovo vaspitavanje odvija prema željenom toku, pa se naročito pazi na njegove porodične veze, nacionalnost, veroispovest, maternji jezik i kulturološke korene. Ova odredba je saglasna članu 16. stav 1/b Haške konvencije o usvojenju i članu 20. stav 3. Konvencije o zaštiti prava dece.²⁹ Usvojiti se može – izuzev supružnikovog maloletnog deteta – dete bez roditelja odnosno dete koje njegovi roditelji nisu u stanju vaspitavati na zadovoljavajući način. Usvajanje dozvoljava organ starateljstva shodno zakonom propisanim uslovima, kao i onda ako je to u interesu maloletnika, a pre svega dozvoljava usvajanje deteta kod onih usvojitelja koji žive u braku. Usvajanje stupa na snagu danom pravosnažnosti rešenja organa starateljstva koje tokom narednih – najduže – pet godina prati i pomaže položaj deteta i stanje njegovih životnih okolnosti (4:131).

Usvojitelj može biti poslovno sposobno lice koje je napunilo dvadeset i petu godinu života, koje je barem šesnaest godina a najviše četrdesetpet godina starije od usvojenika (u slučaju usvajanja braće se u obzir uzima dob starijeg deteta), ako su njegova ličnost i životne okolnosti podesne za usvojenje deteta. Danas u većini evropskih država za usvojenje deteta više nije dovoljna samo punoletnost, nego se traži veća zrelost i starija životna dob. Ova dobna razlika

²⁸ *Isto*, 193.

²⁹ *Isto*, 200.

je u Mađarskoj malo drugačija nego u Srbiji gde je u čl. 99. Porodičnog zakona propisano da razlika u godinama između usvojitelja i usvojenika ne može biti manja od 18 ni veća od 45 godina, ali se od ove razlike ipak može odstupiti u izuzetnim slučajevima, ako ministar nadležan za porodičnu zaštitu oceni da je takvo usvojenje u najboljem interesu deteta.³⁰ Ne može usvojiti dete lice kojem je pravosnažnom sudskom presudom oduzet roditeljski nadzor ili mu je izrečena mera zabrane obavljanja javnih poslova, odnosno lice čije dete je povereno na vaspitavanje. Ako se usvajanje dešava među rodbinom ili bračnim drugovima, onda se razlika u dobi ne uzima u obzir. U slučaju da se dete usvaja kao zajedničkog dete, onda uslov propisane razlike u dobi treba da postoji barem kod jednog od supružnika. Utvrđivanje sposobnosti usvojitelja da usvoje dete utvrđuje posebnim postupkom organ starateljstva (4:119-123). Proverava se njegova ličnost i okolnosti u kojima živi. Zato on mora da se podvrgne ispitivanju podesnosti da bude usvojitelj (proveri zdravstvene i psihičke sposobnosti, a naročito ne pati li od psihičkih smetnji ili ovisnosti), a uz to mora da učestvuje i na savetovanju i pripremnom kursu za usvojitelje te da se odazove pozivu na razgovor (možda i više puta) kako bi se u celosti razjasnila sva pitanja u pogledu usvojitelja i usvojenja.³¹ Ceo ovaj postupak usvojenja u Mađarskoj prema podacima Državnog registra usvojenja u proseku traje nešto duže od tri godine.³² Međunarodnim usvojenjem smatra se onaj slučaj kada usvajanjem dete trajno dospeva u drugu državu nezavisno od usvojiteljevog državljanstva te od toga da li se time menja detetovo državljanstvo. Moguće je usvojenje deteta od strane stranaca – ne računajući ovde slučajeve usvojenje od strane rodbine ili roditeljevog bračnog druga – uz uslov da dete nije usvojeno u Mađarskoj zato što su pokušaji njegovog usvajanja ostali bezuspešni (4:129).³³ U takvim slučajevima usvojitelj mora imati načelnu dozvolu svoje matične države i potvrdu sposobnosti da bude usvojitelj, a zatim stupa u kontakt sa mađarskim ministarstvom za zaštitu omladine te nadležnom organu treba predati sve dokumente potrebne za upis u registar usvojitelja. Postupak se zatim odvija po odredbama

³⁰ Porodični zakon. *Službeni glasnik RS* br 18/2005, 72/2011. (<http://www.ombudsman.lis.rs/attachments/Porodicni%20zakon.pdf>) (preuzeto: 25. juna 2014.).

³¹ Katonáné Pehr Erika: *Az örökbefogadás és az örökbefogadási eljárás*. HVG-ORAC, Budapest, 1999. 60. Boros Zsuzsa, Katonáné Pehr Erika, Kőrös András, Makai Katalin, Szeibert Orsolya (Szerkesztő: Kőrös András): *Polgári jog– Családjog. Az új Ptk magyarázata III/VI*. 202–203.

³² Boros Zsuzsa, Katonáné Pehr Erika, Kőrös András, Makai Katalin, Szeibert Orsolya (Szerkesztő: Kőrös András): *Polgári jog– Családjog. Az új Ptk magyarázata III/VI*. 205.

³³ Zakon broj CCLII. iz 2013. godine o izmeni i dopuni pojedinih zakona u vezi sa stupanjem na snagu novog Građanskog zakonika (A 2013. évi CCLII. törvény egyes törvényeknek az új Polgári Törvénykönyv hatálybalépésével összefüggő módosításáról) stupio je na snagu uz promenjeni tekst prema članu 186. § (3) f. (<http://www.complex.hu/kzldat/t1300252.htm/t1300252.htm>). (preuzeto: 24. juna 2014.).

Haške konvencije o usvojenju.³⁴ U Srbiji je takođe dozvoljeno usvojenje od strane stranog državljanina, ako se detetu nije pronašao usvojitelj među domaćim državljanima (ako je prošlo više od godinu dana od unošenja detetovih ličnih podataka u Jedinstveni lični registar usvojenja), te ako se ministar nadležan za porodičnu zaštitu složio s tim usvojenjem (član 103. Porodičnog zakona RS). Mađarski GZ zabranjuje sticanje materijalne koristi usvojenjem, pa se zato ne dozvoljava usvojenje ako ono donosi imovinsku korist strankama ili licima odnosno organizacijama koje učestvuju u ovom postupku (4:130).

Usvojenjem usvojenik stiče pravni status usvojiteljevog deteta što ima dejstvo i na usvojenikove potomke. Usvojenjem prestaje roditeljski nadzor detetovih roditelja, te dete preuzima i usvojiteljevo prezime o čemu se roditelji (koje prezime žele da koristi usvojenik) trebaju izjasniti prilikom podnošenja molbe za usvojenje, što je naročito važno ako oni nose različita prezimena. U izuzetnim slučajevima organ starateljstva može dozvoliti da usvojenik zadrži svoje ranije prezime, ali isto tako u opravdanim slučajevima i da promeni lično ime. Tada usvojitelji odlučuju o detetovom ličnom imenu istovremeno sa odlukom organa starateljstva o usvojenju. Usvojenik ima pravo tražiti i dobiti od organa starateljstva informacije o tome da li je usvojen, žive li njegovi biološki roditelji, da li ima braće i sestara, a ukoliko je navršio četrnaestu godinu života, onda može dobiti i lične podatke svojih roditelja i braće i sestara. Međutim, u Mađarskoj ove lične podatke maloletnik ne dobija uvidom u matične knjige, nego ih mora tražiti od organa starateljstva. Pomenuti organ tražene podatke daje nakon što je saslušao detetove roditelje i braću i sestre, a ako nije bilo moguće saslušati ni njih, ni usvojitelja ili drugog zakonskog zastupnika, ili ako biološki roditelji odnosno braća i sestre ne daju dozvolu za objavljivanje podataka, odnosno ukoliko bi to bilo suprotno interesima deteta (ako je roditelj teško oštetiio ili ugrožavao fizički, mentalni i moralni razvoj deteta) onda se detetu ne mogu dati ovi podaci. Ako roditelj više ne živi, njegovi se podaci mogu saopštiti detetu, sem ako je to roditelj za života zabranio (4:132–135).³⁵ Ova odredba je različita od prijašnjih rešenja, jer se prema ranijem zakonu (do 1. januara 2013.) saslušavao samo biološki roditelj, a njegova izjava da zabranjuje saopštavanje podataka nije imala uticaja na organ starateljstva što je u suprotnosti sa propisima o zaštiti ličnih podataka.

Srpski porodični zakon takođe propisuje da dete, bez obzira na uzrast, ima pravo da zna ko su mu roditelji, kao i da dete koje je navršilo 15. godinu života i sposobno je za rasuđivanje može da izvrši uvid u matičnu knjigu rođenih i u drugu dokumentaciju koja se odnosi na njegovo poreklo (čl. 59).

³⁴ Boros Zsuzsa, Katonáné Pehr Erika, Kőrös András, Makai Katalin, Szeibert Orsolya (Szerkesztő: Kőrös András): *Polgári jog – Családjog. Az új Ptk magyarázata III/VI.* 206.

³⁵ *Isto*, 225.

Organ starateljstva na zahtev zakonskog zastupnika deteta mlađeg od četrnaest godina odnosno usvojenika starijeg od četrnaest godina ili njegovog zakonskog zastupnika ili na zahtev punoletnog usvojenika daje podatke o zdravstvenom stanju detetovih bioloških roditelja – bez davanja ličnih podataka roditelja – ako su ti podaci značajni za zdravstveno stanje usvojenika (na primer da li roditelji boluju od naslednih bolesti).

4.1. Prestanak usvojenja

Usvojenje prestaje i gubi dejstvo ako je usvojitelj pravosnažnom izjavom ili sudskom odlukom usvojenika priznao za svoje dete ili ako se na osnovu pravosnažne sudske presude usvojitelj treba smatrati ocem ili majkom usvojenog deteta, pa usvojenje nema nikakvog pravnog dejstva. Sudskim putem se usvojenje može raskinuti i na zahtev jedne strane ako je zbog ponašanja druge strane njihov odnos teško narušen. Ako je usvojenik maloletan sud će raskid odobriti samo u naročito opravdanim slučajevima. Smrću usvojitelja sud može raskinuti usvojenje sa ciljem da usvojenik povrati svoj porodični status koji mu pripada po poreklu. U slučaju sudske presude usvojenje prestaje danom pravosnažnosti presude. Do 1. januara 2013. godine je sud mogao raskinuti usvojenje i onda ako ono nije moglo ispuniti svoj cilj, dakle društvenu ulogu, ali ta mogućnost u GZ-u više ne postoji.³⁶ Organ starateljstva može raskinuti usvojenje na osnovu zajedničke izjave stranaka, ili ako je to u interesu maloletnika (usvojenje se može raskinuti samo dotle dok je dete još maloletno), odnosno smrću jedne od stranaka.

Raskidom usvojenja usvojenik i njegovi potomci nemaju više pravo na korišćenje usvojiteljevog prezimena, ali se rešenjem organa starateljstva i sudskom presudom u opravdanim slučajevima, na osnovu usvojenikove molbe, može dozvoliti da on i nadalje koristi usvojiteljevo prezime (4:137–144).

5. RODITELJSKI NADZOR

Maloletnik (lice koje nije napunilo 18. godinu života, sem ukoliko je ranije zaključio brak) se nalazi pod roditeljskim nadzorom ili pod starateljstvom. Pravo roditeljskog nadzora u sebi sadrži pravo određivanja imena i prezimena te prebivališta deteta, njegovog vaspitanja, školovanja, brige o njemu, raspolažanja imovinom, pravo i obavezu zakonskog zastupanja, ali i pravo da svome detetu odredi staratelja ili da dete isključi iz starateljstva (4:146). Roditeljsko

³⁶ Hegedüs Andrea: *Polgári jog. Családjog.* 221.

pravo nastaje po sili zakona i pripada roditeljima koji ga se ne mogu odreći, nego to pravo prestaje (ili ga se gubi) na osnovu sudske odluke. Roditeljsko pravo je najšire u slučaju potpuno poslovno nesposobne dece koja još nisu navršila četrnaestu godinu života, dok je nešto uže nakon toga doba kada deca stiču ograničenu poslovnu sposobnost i izvesnu samostalnost u odlučivanju. Tada se već traži i detetov pristanak kod određenih pravnih radnji. Starateljstvo nastupa samo onda ako su oba roditelja izgubila pravo roditeljskog nadzora ili im je to pravo suspendovano, ali je čak i tada uslov da je detetu organ starateljstva odredio staratelja. Za staratelja će u prvom redu biti imenovano lice koje je u javnoj ispravi ili oporuci odredio nosilac prava roditeljskog nadzora (4:226. st. 1). Staratelj ne raspolaže sa istim pravima koja ima roditelj, pa tako ne može detetu odrediti staratelja, a ograničena su mu i ovlašćenja u pogledu raspolaganja detetovom imovinom. Međutim, ima pravo odrediti detetovo ime ako njegovi roditelji koji zajednički vrše roditeljski nadzor organu starateljstva u roku od trideset dana – računajući od dana kada ih je navedeni organ na to pozvao – ne dostave svoju odluku o imenu i prezimenu deteta, ili ako su oba dva detetova roditelja nepoznata. Organ starateljstva će odrediti detetovo ime ukoliko samo jedan od roditelja obavlja roditeljski nadzor a na poziv matičara ili organa starateljstva u roku od trideset dana – računajući od dana kada ih je navedeni organ na to pozvao – ne dostavi svoju odluku o imenu i prezimenu deteta (4:151). Čl. 4:166. propisuje da organ starateljstva rešava u onim pitanjima kada se roditelji ne mogu dogovoriti o nekom pravu iz sfere roditeljskog nadzora, pa tako donosi i odluku o imenu deteta ako o tome roditelji nisu postigli saglasnost.

Roditelji navedeno svoje pravo trebaju vršiti ravnopravno, međusobno saradujući sa ciljem da obezbede detetu odgovarajući telesni, duhovni i moralni razvoj te su u obavljanju svoga prava dužni detetu pružiti usklađeni život i stabilnost. Shodno članu 12. Konvencije o pravu deteta roditelji moraju informisati dete o odlukama koje donose u pitanjima koja ga se tiču, trebaju osigurati da dete shodno svojom sposobnošću rasuđivanja iznese svoje mišljenje o namera- vanoj odluci, kao i da u zakonom propisanim slučajevima odlučuje zajedno sa roditeljima. Detetovo mišljenje roditelji uzimaju u obzir u meri koja je saglasna njegovoj dobi i zrelosti (na primer dete od 15–16 godina može realno proceniti zašto ne želi uz redovnu nastavu pohađati još i muzičku školu, ili zašto od slobodnih aktivnosti rađe želi umesto plivanja trenirati košarku).³⁷ U izuzetnim, zakonom propisanim slučajevima sud ili drugi organ može ograničiti pravo roditeljskog nadzora ukoliko je to u interesu deteta (4:147–149). Vaspitavanje i briga o detetu odvija se u roditeljskom domu, gde su mu roditelji dužni obezbediti

³⁷ Boros Zsuzsa, Katonáné Pehr Erika, Kőrös András, Makai Katalin, Szeibert Orsolya (Szerkesztő: Kőrös András): *Polgári jog– Családjog. Az új Ptk magyarázata III/VI.* 237.

sve uslove potrebne za njegov nesmetani razvoj. Dete koje je napunilo šesnaestu godinu života može bez pristanka roditelja, ali uz dozvolu organa starateljstva napustiti roditeljski dom ili drugo prebivalište koje su roditelji odredili, ako to ne šteti njegovim interesima. Ova radnja međutim, ne znači gubitak roditeljskog prava. Ako se dete želi na duže vreme nastaniti u inostranstvu – zbog školovanja, posla i sličnih ciljeva – za to mu treba pristanak oba roditelja, čak i onda ako bi tamo nastavio živeti sa jednim od roditelja. (4:152).

Članom XVI. st. 2–3. ustava propisao je da roditelji imaju pravo izabrati način vaspitavanja i školovanja deteta, dakle uticati na njegov svetonazor, versko opredeljenje i moral. U pogledu verske pripadnosti, religioznosti i duhovnosti se radi o vrlo osetljivom pitanju u koje se organ starateljstva ne može umešati čak ni onda ako se roditelji o njemu ne mogu složiti. Roditelji odlučuju i o detetovoj karijeri, ali se u slučaju spora između roditelja i deteta u pogledu izbora detetove karijere i škole odluka prepušta organu starateljstva, dok to pravo organ nema u pitanju slobode vere i duhovnosti (čl. 4:166).³⁸ Ako oba roditelja vrše pravo roditeljskog nadzora onda oni zajednički upravljaju i detetovom imovinom, a ako su roditelji razvedeni te samo jedan od njih vrši roditeljsko pravo onda je samo on ovlašćen raspolagati i upravljati detetovom imovinom. Detetovom imovinom može raspolagati i organ starateljstva u zakonom propisanim slučajevima ili ako je detetu darovana imovina uz uslov da njome ne upravljaju njegovi roditelji. Roditelji koji zajednički vrše roditeljski nadzor mogu odlučiti da imovinom upravlja jedan od njih, ali ovakva punomoć važi samo ako je sastavljena u formi javnobeležničke isprave ili privatne isprave premapotpisane od strane advokata. Ukoliko je darovalac želeo da imovinom ne raspolaže jedan od roditelja, onda istom upravlja drugi roditelj, a ako je darovalac predložio neko treće lice onda organ starateljstva imenuje staratelja. Detetovom imovinom treba upravljati s pažnjom dobrog privrednika zato roditelji odgovaraju za nastalu štetu prema pravilima odgovornosti za štetu. Organ starateljstva ovlašćen je roditeljima ograničiti pravo upravljanja detetovom imovinom ako oni ne postupaju štiteći interese deteta. Roditelji su nakon prestanka roditeljskog prava na upravljanje detetovom imovinom dužni istu vratiti svom punoletnom detetu ili licu pod čije upravljanje pada imovina. Ako dete živi kod roditelja a raspolaže sopstvenim prihodima, onda roditelji mogu zahtevati da u odgovarajućoj meri učestvuje u troškovima domaćinstva. (4:155–160).

Roditelji su u sklopu prava roditeljskog nadzora zakonski zastupnici svoga deteta u ličnim i imovinskim stvarima. Članom 4:212. st. 1. propisano je da je pravna radnja ograničeno sposobnog deteta valjana u slučaju pristanka zakonskog zastupnika odnosno roditelja, a članom 214. st. 1. je regulisano da u ime poslovno nesposobnog maloletnika postupa njegov zakonski zastupnik.

³⁸ *Isto*, 246.

Ovo njegovo pravo nije apsolutno jer su GZ-om propisani slučajevi kada se traži izjava maloletnika: šesnaestogodišnjak izriče pristanak za sklapanje braka, četrnaestogodišnjak daje pristanak za usvojenje i za priznavanje očinstva njegovog biološkog oca (čl. 4:101. st. 5. i čl. 4:120. st. 2.), ili za određeni medicinski zahvat (uz odobravanje roditelja).³⁹ Roditelj ne može biti zakonski zastupnik deteta u slučaju u kome on, njegov bračni ili vanbračni drug ili srodnik u pravoj liniji imaju suprotan interes od detetovog, nego u takvim slučajevima organ starateljstva detetu imenuje privremenog staratelja koji ima ista ovlašćenja kao i organ starateljstva (4:161–163).

Roditelji pravo roditeljskog nadzora obavljaju zajedno, čak i onda ako više ne žive zajedno, što je danas već praksa u nekim evropskim zemljama.⁴⁰ Zakon preferira ovaj vid vaspitanja deteta i zato obezbeđuje autonomiju roditeljima u pogledu modaliteta dogovora oko toga pitanja (u vanparničnom ili parničnom postupku). Dakle, zajednički roditeljski nadzor se podrazumeva sve dotle dok se strane drugačije ne dogovore ili sud odnosno organ starateljstva ne odluči da to pravo poveri samo jednom od roditelja. U opravdanim slučajevima sud može u sporu za rešavanje roditeljskog nadzora narediti strankama da se podvrgnu postupku medijacije (4:172). *Zakon o medijaciji broj LV iz 2002. godine* propisao je da se postupak sprovodi u dve faze: na medijacijskom sastanku medijator informiše strane o suštini medijacije, o njenom odvijanju i troškovima, a u drugoj fazi (ako strane daju pismenu izjavu da žele nastavak postupka) se odvija sam dogovor koji u optimalnom slučaju završava sporazumom između bračnih drugova. U Mađarskoj od 24. jula 2012. godine postoji mogućnost za postupak sudske medijacije koju obavlja za to osposobljeni sudski sekretar. Za razliku od drugih oblika medijacije sudska medijacija je besplatna.⁴¹

Sudskom presudom se pravo roditeljskog nadzora može poveriti samo jednom roditelju, ali se neka roditeljska prava iz sfere vaspitanja, odnosno izuzetno i upravljanje detetovom imovinom mogu preneti na roditelja koji ne živi sa detetom. Dete se odlukom suda može smestiti kod trećeg lica (staratelja), ako roditelji svoje pravo vrše na način da ugrožavaju interese deteta te ukoliko i dete traži da ga se premesti. U tom slučaju se roditeljska prava suspenduju, uz pravo roditelja da podnesu zahtev za vraćanje svoga prava ako su se izmenile ranije prilike i okolnosti, te ako je to u interesu deteta (4:164–170). Sama po sebi činjenica da se roditelj koji brine o detetu preselio iz bivšeg zajedničkog stana, ili je zaključio novi brak ne daje povoda za promenu prava roditeljskog nadzora,

³⁹ *Isto*, 253.

⁴⁰ Weiss Emilia: *Az új Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyvéről*, 412.

⁴¹ Boros Zsuzsa, Katonáné Pehr Erika, Kőrös András, Makai Katalin, Szeibert Orsolya (Szerkesztő: Kőrös András): *Polgári jog– Családjog. Az új Ptk magyarázata III/VI. 271.*

ali sud može da promeni svoju raniju odluku ako taj roditelj zaključi brak sa stranim državljanom.⁴² Pri odlučivanju o tome sud se rukovodi interesom deteta.

Spor za uređivanje vršenja roditeljskog nadzora i za smeštaj deteta kod trećeg lica može pokrenuti roditelj (protiv drugog roditelja) i organ starateljstva (protiv oba roditelja), dok se spor za ukidanje smeštaja deteta kod trećeg lica treba voditi protiv lica kod kojega je dete smešteno. Sud u postupku mora saslušati obe strane i dete ako ono to traži ili je opravdano njegovo saslušanje. Ako je dete napunilo četrnaestu godinu života onda se odluka donosi uz njegov pristanak, izuzev ako bi njegov izbor ugrozio detetov razvoj

Ako pravo roditeljskog nadzora pripada samo jednom od roditelja onda je dužan drugog roditelja u određenim vremenskim intervalima obavestavati o razvoju deteta, njegovom zdravstvenom stanju, školovanju te mu na njegov zahtev davati i druge informacije u vezi deteta. Ovim obavezama roditelja koji vrši roditeljski nadzor je prošireno pravo drugog roditelja.⁴³ Kao što smo već naveli oba roditelja vrše roditeljsko pravo u suštinskim pitanjima: promena imena deteta, preseljenje u drugo mesto unutar Mađarske ili boravak u inozemstvu, promena državljanstva i škole, izbor životne karijere. Ukoliko roditelji ne mogu postići dogovor o nekom od ovih pitanja, onda odluku donosi organ starateljstva, izuzev u pitanjima vere i duhovnosti (4:171–175).

5.1. Održavanje kontakta sa detetom

Dete ima pravo održavati lične i neposredne kontakte sa onim roditeljem od kojega živi odvojeno, a što mu je drugi roditelj dužan obezbediti. Ako roditelj to sprečava onda mu može organ starateljstva odrediti novčanu kaznu, a u krajnjem slučaju čak se može izreći i izmena vršenja roditeljskog nadzora. Roditelj koji živi odvojeno od deteta ima pravo i dužnost održavati vezu sa svojim detetom čak i onda ako mu je suspendovano roditeljsko pravo izuzev ako mu je izrečena mera zabrane približavanja detetu ili stanu u kojem živi. U izuzetnim, opravdanim slučajevima, ako je to u interesu deteta, pravo na održavanje kontakata ima i roditelj čije pravo nadzora je sud ukinuo, odnosno roditelj koji je dao pristanak da bračni drug drugoga roditelja usvoji dete, kao i roditelj čije je pravo roditeljskog nadzora prestalo zato što je odobrio usvojenje deteta od strane nepoznatog lica ili jer je dete – sa ciljem da neko drugi vaspita bez otkrivanja ličnog identiteta – ostavio u medicinskoj ustanovi na za to označenom mestu, te se u roku od šest meseci nij javio po dete koje nije usvojeno. U ovim izuzetnim slučajevima (na primer ako bi raskid veze sa roditeljem mogao ne-

⁴² Hegedüs Andrea: *Polgári jog. Családjog.* 246.

⁴³ Weiss Emilia: *Az új Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyvéről*, 413.

gativno da utiče na detetov emocionalni razvoj) ovlašćenje za kontakt roditelja sa detetom daje sud koji je ukinuo roditeljski nadzor, ili organ starateljstva ako je već počelo vaspitavanje deteta (4:178).⁴⁴ Ovo rešenje odgovara propisu iz čl. 9. st. 3. Konvencije o pravima deteta, jer mu, naime, pripada da održava neposredne veze sa oba roditelja, ako to nije protivno detetovom interesu.⁴⁵

GZ propisuje i pravo na održavanje veze sa drugim članovima detetove rodbine: bakama i dedovima, sestrama i braćom, odnosno sa stričevima, ujacima i tetkama, kao i njihovim bračnim drugovima ako detetovi roditelji te bake i dedovi više ne žive ili su trajno sprečeni u održavanju kontakata ili su u tome onemogućeni van svoje krivnje. Cilj je ove odredbe omogućiti detetu kontakte sa što više rođaka koji mogu odlučujuće uticati na njegovo formiranje i razvoj ličnosti.⁴⁶ Pravo na održavanje kontakata u sebi sadrži lične susrete sa detetom, redovno odvođenje deteta iz njegovog prebivališta ili boravišta, duži zajednički boravak sa detetom za vreme školskih raspusta i višednevnih praznika te na kontakte bez ličnih susreta. St. 2. čl. 4:180. propisuje da se pravo roditeljskog nadzora – ako sud ili organ starateljstva u interesu deteta ne odredi drugačije – odnosi i na odvođenje deteta u inostranstvo na jedan kraći vremenski period. Ako se održavanje kontakata dešava na način da se dete odvodi kod roditelja koji živi van Mađarske sud ili organ starateljstva mogu u rešenju o održavanju kontakata odlučiti da se dete ne može odvesti u inostranstvo (na primer ranije ga je već odveo u inostranstvo, odakle je dete vraćeno zahvaljujući međunarodnim sporazumima) ili u neke od inostranih država (koje nisu članice Evropske unije ili potpisnice Haške konvencije), ako ocene da je to protivno detetovim interesima.⁴⁷ Ovaj se član GZ-a primenjuje i na slučaj kada su detetovi roditelji državljani različitih država, pa se dakle održavanje kontakata odvija u dvema državama. Naime, čl. 10. Konvencije o pravima deteta propisuje da dete kojem roditelji imaju prebivalište u različitim državama ima pravo da održava vezu i lične kontakte sa oba roditelja, a čl. 5. Haške konvencije navodi da se roditeljsko pravo odnosi i na privremeno odvođenje deteta u drugo mesto (državu). Međutim čl. 11. Haške konvencije propisuje da države potpisnice konvencije mogu preduzeti mere za sprečavanje nezakonitog odvođenja i boravak deteta u inostranstvu.⁴⁸

O načinu održavanja kontakata sa detetom roditelji mogu postići dogovor u brakorazvodnoj parnici ili u sporu za uređivanje vršenja roditeljskog prava.

⁴⁴ Odredba o izuzetnom slučaju stupila je na snagu kao izmena i dopuna čl. 186. st. 3. tačka e) Zakona broj CCLII. iz 2013. godine.

⁴⁵ Boros Zsuzsa, Katonáné Pehr Erika, Kőrös András, Makai Katalin, Szeibert Orsolya (Szerkesztő: Kőrös András): *Polgári jog – Családjog. Az új PtK magyarázata III/VI.* 276.

⁴⁶ Hegedüs Andrea: *Polgári jog. Családjog.* 255.

⁴⁷ Boros Zsuzsa, Katonáné Pehr Erika, Kőrös András, Makai Katalin, Szeibert Orsolya (Szerkesztő: Kőrös András): *Polgári jog – Családjog. Az új PtK magyarázata III/VI.* 279.

⁴⁸ Isto.

Ako takav dogovor ne postignu, onda sud odlučuje o ovome, a ako roditelji nisu u sporu o roditeljskom pravu, onda odlučuje organ starateljstva nakon što se saslušaju zainteresovane strane i dete. Ukoliko je o pitanju održavanja kontakata odlučio sud tada se promena načina održavanja veze može zatražiti od suda u roku od dve godine računajući od dana pravosnažnosti rešenja. U slučaju postojanja okolnosti koje onemogućavaju održavanje kontakata strane su dužne bez odlaganja međusobno informisati jedna drugu. Ako ovlašćena strana van svoje krivnje nije ostvarila kontakt sa detetom, tada ima pravo na taj kontakt u najbližem odgovarajućem vremenskom periodu, a najkasnije u roku od šest meseci. Strana ovlašćena na održavanje kontakata ima pravo na naknadu štete i troškova ukoliko joj druga strana onemogućuje održavanje veze sa detetom (4:181–183).

5.2. Mirovanje roditeljskog prava

Pravo roditeljskog nadzora miruje ako je roditelj poslovno nesposoban (na pr. dete je postalo roditeljem pre nego što je napunilo 14. godinu, ili je punoletnom roditelju sudskom odlukom oduzeta poslovna sposobnost), ako je maloletni roditelj ograničeno poslovno sposoban (dakle napunio je 16. godinu života i ima se pravo brinuti o svome detetu te ima i pravo i dužnost vaspitavati ga), ukoliko je roditeljeva poslovna sposobnost u pogledu vršenja roditeljskog prava ograničena, ako se roditelj nalazi na nepoznatom mestu ili je stvarno onemogućen u vršenju prava roditeljskog nadzora, ako je organ starateljstva odobrio hraniteljstvo, ako je roditelj odobrio usvajanje svoga deteta mlađeg od šest nedelja (u tom roku može opozvati svoju odluku), ako se dete privremeno nalazi pod vaspitanjem organa starateljstva (roditelju nije oduzeto roditeljsko pravo, ali se procenjuje da njegov boravak u roditeljskom domu ugrožava detetov razvoj),⁴⁹ ako je sud dete smestio kod trećeg lica (staratelja) ili ukoliko se roditelj zbog radnje učinjene na štetu deteta ili člana detetovog zajedničkog domaćinstva nalazi pod merom obaveznog udaljavanja izrečenom od strane policije ili suda (4:186).

5.3. Hraniteljstvo

Mirovanje prava roditeljskog nadzora dovodi do posebne situacije kada jedan ili oba roditelja privremeno ne mogu vaspitavati dete, nego se ta zadatak treba poveriti nekom drugom. Nema zapreke da roditelji tu ulogu povere dedovima i bakama ili drugim srodnicima, ali se to dešava uz pristanak or-

⁴⁹ Ova odredba je na snagu stupila kao izmenjeni tekst čl. 186. st. 3. tačka g) Zakona br. CCLII. iz 2013. godine.

gana starateljstva. U Mađarskoj organ starateljstva na osnovu molbe roditelja godišnje donese 1800–2000 rešenja o hraniteljstvu, a momentalno se u zemlji oko 6500 lica nalazi pod tim „režimom” koji odgovara očekivanju propisanom čl. 20. Konvencije o dečijim pravima da se smeštajem unutar porodice nastoji rešiti situacija kada se privremeno detetu treba zameniti roditeljska zaštita.⁵⁰ Hraniteljstvo nastaje isključivo na osnovu molbe roditelja koji vrše roditeljsko pravo (ako to pravo vrši jedan od njih, onda se o tome treba saslušati i drugi roditelj) da se zbog njegovog zdravstvenog stanja, opravdane odsutnosti ili drugog porodičnog razloga dete privremeno poveri na brigu i vaspitavanje drugoj porodici koju roditelj odredi, a organ starateljstva potvrdi uz uslov da je to u interesu deteta. Organ starateljstva daje pristanak ako se uveri da su ličnost hranitelja i okolnosti u kojima živi podesne za obavljanje toga zadatka, te ga potom imenuje za staratelja. Uslove za produženje hraniteljstva ovaj organ preispituje svake godine, a može ga ukinuti na zahtev roditelja ili hranitelja, kao i ako ono ugrožava detetov razvoj. Za vreme trajanja hraniteljstva miruje roditeljsko pravo (ne i dužnost plaćanja izdržavanja), ali roditelji zadržavaju pravo na održavanje kontakata sa detetom i na odlučivanje o suštinskim pitanjima u vezi deteta. U posebno opravdanim slučajevima organ starateljstva može ovlastiti roditelja na zakonsko zastupanje deteta u imovinskim poslovima i upravljanju imovinom (4:187–189). U Srbiji zakon detaljnije i nešto drugačije reguliše ovaj institut u čl. 110–123.

5.4. Prestanak i vraćanje roditeljskog prava

Pravo roditeljskog nadzora prestaje punoletnošću deteta, njegovim usvajanjem (izuzev ako ga je usvojio bračni drug roditelja), pristankom roditelja da njegovo dete bude usvojeno, ostavljanjem deteta mlađeg od šest nedelja na označenom mestu u medicinskoj ustanovi, nadalje smrću roditelja (ako umre roditelj koji je vršio roditeljsko pravo to pravo prelazi na drugog roditelja, osim ako mu presudom nije zabranjeno vršenje roditeljskog nadzora, ako je poslovno nesposoban, ili je zbog maloletnosti ograničeno poslovno sposoban, odnosno ako mu je nepoznato prebivalište, ili je privremeno onemogućen u vršenju toga prava, kao i ukoliko bi to bilo u suprotnosti sa detetovim interesom).⁵¹ Sud može lišiti roditelja prava roditeljskog nadzora ako svojim ponašanjem povređuje i ugrožava fizičko zdravlje te mentalni i moralni razvoj deteta (usled čega je dete podvrgnuto psihijatrijskom lečenju), ili ako zapostavlja dete, kao i ako je dete povereno drugom licu na vaspitavanje a roditelj čije roditeljsko pravo miruje

⁵⁰ Boros Zsuzsa, Katonáné Pehr Erika, Kőrös András, Makai Katalin, Szeibert Orsolya (Szerkesztő: Kőrös András): *Polgári jog – Családjog. Az új Ptk magyarázata III/VI.* 291.

⁵¹ Usporedi čl. 84. Porodičnog zakona Republike Srbije.

nije promenio svoje ponašanje i način života zbog kojega je dete privremeno povereno hranitelju.⁵² Ako je sud osudio roditelja na kaznu lišenja slobode zbog krivičnog dela počinjenog prema detetu sa predumišljajem, onda može da mu ukine roditeljsko pravo i u odnosu na drugu decu koju ima, a može i da presudi da se lišenje roditeljskog prava odnosi i na decu koja će mu se kasnije roditi. Lice koje je pravosnažnom sudskom presudom lišeno roditeljskog prava ne može biti usvojitelj, ni staratelj, ni hranitelj, a nije mu dozvoljen ni kontakt sa detetom izuzev ako mu to nije omogućeno posebnim rešenjem suda ili organa starateljstva. Sud može roditelju vratiti pravo roditeljskog nadzora ako je prestao razlog zbog kojeg je to pravo ukinuto. Spor za lišenje roditeljskog nadzora može pokrenuti drugi roditelj, a spor za vraćanje roditeljskog prava bilo koji od roditelja, dok oba spora mogu pokrenuti još i dete, organ starateljstva i javni tužilac. Poslovno ograničeno maloletno lice i roditelj kojem je ograničeno vršenje roditeljskog prava lično može da pokrene ovaj spor uz odobrenje zakonskog zastupnika, dok spor u ime poslovno nesposobnog roditelja i deteta može pokrenuti zakonski zastupnik uz pristanak organa starateljstva (4:190–193).

6. IZDRŽAVANJE SUPRUŽNIKA

U slučaju prestanka bračne zajednice izdržavanje može da traži bračni drug koji je mimo svoje volje (zbog bolesti, nezaposlenosti, smanjene radne sposobnosti) nesposoban da izdržava sam sebe, dakle, nema prihod kojim bi si mogao u celosti ili delimično osigurati egzistenciju.⁵³ Ovo pravo u posebno opravdanim slučajevima bivši bračni drug može zatražiti i posle pet godina nakon prestanka bračne zajednice, ako je tada dospeo u situaciju u kojoj više ne može sam sebe da izdržava. Ako je brak trajao kraće od jedne godine i u njemu nisu rođena deca, onda izdržavanje može da traje koliko i brak, ali sud u opravdanim slučajevima može odrediti i njegovo duže trajanje. Nesposobnost da se sam izdržava je objektivna činjenica, a sopstvena greška zbog koje je dospeo u tu situaciju je subjektivna okolnost koju treba proceniti objektivno.⁵⁴

Izdržavanje ne pripada bivšem supružniku koji je svojim ponašanjem ili načinom života umnogome doveo do narušavanja životne zajednice, odnosno onome koji je po prestanku braka svojim ponašanjem teško oštetio interese biv-

⁵² Hegedüs Andrea: *Polgári jog. Családjog.* 267.

⁵³ Bencze Lászlóné: *Házastársi tartás a házasság felbontása esetén.* In: *A családjog kézikönyve.* HVG-Orac, Budapest, 2007. 94., 97. Usp. Boros Zsuzsa, Katonáné Pehr Erika, Kőrös András, Makai Katalin, Szeibert Orsolya (Szerkesztő: Kőrös András): *Polgári jog– Családjog. Az új Ptk magyarázata III/VI.* 74.

⁵⁴ Kőrös András szerk.: *Polgári Jog, Családjog.* HVG-ORAC. Budapest, 2013. 24. Vidi: Hegedüs Andrea: *Polgári jog. Családjog.* 95.

šeg bračnog druga ili člana njegove porodice. Ne mora platiti izdržavanje onaj supružnik koji bi time doveo u opasnost materijalnu sigurnost svoga deteta ili svoju egzistenciju (4:29–31). Bračni drugovi se javnobeležničkom ispravom ili privatnom ispravom supotpisanom od strane advokata mogu sporazumeti da se obaveza izdržavanja izvršava predajom stvari ili novca u propisanoj vrednosti poveriocu, koji u tom slučaju nije ovlašćen da zatraži izdržavanje čak ni onda ako bi mu to pravo pripadalo zakonom (4:32).

6.1. Izdržavanje rodbine

Pravo na izdržavanje od rodbine ima lice koje se mimo svoje krivnje nije sposobno izdržavati, a nema bračnog druga, bivšeg supružnika ili vanbračnog druga dužnih da ga izdržavaju.⁵⁵ Nedostojno je za izdržavanje punoletno lice koje zbog svoga nepriličnog ponašanja prema obavezniku izdržavanja ili članu njegovog domaćinstva, odnosno zbog svoga načina života ne može očekivati da ga se izdržava. Obaveza izdržavanja tereti srodnike u pravoj liniji a ponajpre roditelje prema deci i decu prema roditeljima. Ako dete nema živih roditelja ili ako izdržanik nema dece trebaju ih izdržavati daljnji srodnici shodno redosledu krvnog srodstva. Maloletnika koji nema srodnika u pravoj liniji treba da izdržava punoletni brat ili sestra ukoliko je to u mogućnosti uraditi bez ugrožavanja svoje porodice i drugih srodnika u pravoj liniji koje je dužan izdržavati (4:194–197). Ako neko treba da izdržava više lica, onda među njima nastaje redosled na čijem su čelu maloletno dete, zatim slede punoletno dete, bračni drug, bivši supružnik, bivši vanbračni drug, roditelj te rodbina i to prvo potomci, a onda preci shodno stepenu krvnog srodstva. U opravdanom slučaju sud može na osnovu molbe odstupiti od ovog redosleda. Kod određivanja visine i načina plaćanja izdržavanja prevashodno je merodavan dogovor između ovlašćenika i obaveznika, a ako njega nema, tada ovlašćenik može tražiti od suda donošenje rešenja o plaćanju izdržavanja. Visinu izdržavanja sud određuje na osnovu potreba ovlašćenika (uzimajući za osnovu njegove opravdane troškove, ako se radi o potomku ili mlađem bratu odnosno sestri onda i troškove školovanja i vaspitanja, a ukoliko se radi o starom i bolesnom rođaku onda i troškove brige i nege te usluge u vezi sa time) i platežnih mogućnosti obaveznika, ali taj iznos ne može da bude veći od polovine njegovih primanja. Obaveza izdržavanja se u pravilu izvršava novčanim davanjem i to plaćanjem tačno određenog iznosa unapred za određeni vremenski period (izdržavanje može biti neograničenog ili ograničenog trajanja), ali obe strane mogu od suda zatražiti drugi način ispunjenja obaveze ako je to opravdano s obzirom na okolnosti te

⁵⁵ Id. Bencze Lászlóné: *Házastársi tartás a házasság felbontása esetén*. 94. Navodi: Hege-düs Andrea: *Polgári jog. Családjog*. 270.

ako se druga strana tome ne protivi. Ukoliko se okolnosti na kojima se temelji izdržavanje promene u tolikoj meri da se njime teško oštećuju interesi jedne od strana, onda ona može da zatraži izmenu visine ili načina izdržavanja. Ne može da traži izmenu izdržavanja koje se zasniva na dogovoru ona strana koja je u vreme sklapanja nagodbe mogla računati na nastup promenjenih okolnosti ili je sama kriva zbog njihovog nastanka. Organ koji vrši isplatu obaveznikovih primanja dužan je na zahtev ovlašćenika dati informacije o visini obaveznikove plate i drugih njegovih primanja.

Spor u vezi izdržavanja maloletnika može da pokrene organ starateljstva, a za izdržavanje roditelja u interesu roditelja može da pokrene nadležni opštinski organ uz saglasnost roditelja. Obaveznik izdržavanja koji se sam brine i neguje ovlašćenog srodnika može da pokrene poseban spor protiv drugih obaveznika. Izdržavanje se nakon protoka šestomesečnoga roka sudskim putem može ostvariti samo onda ako je ovlašćenik iz osnovanih razloga kasnio sa svojim zahtevom, ali se to pravo sudskim putem ne može ostvariti nakon isteka roka od tri godine. Obaveza plaćanja izdržavanja prestaje ako su prestali razlozi zbog kojih je ovlašćenik to tražio (o čemu je dužan obavestiti obaveznika i sud koji će u vanparničnom postupku ukinuti izdržavanje. Ukoliko to ne uradi odgovara za štetu po opštim pravilima za vanugovornu naknadu štete. Obaveznik može zatražiti ukidanje izdržavanja ako su usled promena okolnosti nestali razlozi za obavezu izdržavanja ili ako je izdržavani propustio izvršiti svoju dužnost informisanja o tim okolnostima. Pravo izdržavanja prestaje i smrću ovlašćenika i obaveznika, protekom određenog vremenskog perioda za izdržavanje ili nastupom uslova (4:202–212).

6.2. Izdržavanje maloletnog deteta

Izdržavanje maloletnog deteta od strane roditelja odvija se shodno opštim pravilima o izdržavanju rodbine. Potreba za izdržavanje deteta treba da se predmneva i to čak i nakon što postane punoletno, sve dok ne navrši dvadesetu godinu života uz uslov da pohađa srednju školu. Roditelj je dužan izdržavati dete makar i po cenu da time mora ograničiti svoje izdržavanje, ali nije obavezan to učiniti ukoliko dete svoje životne potrebe može da pokrije sopstvenom zaradom ostvarenom na osnovu rada ili prihodom od imovine, odnosno ako je za njegovo izdržavanje obavezan drugi srodnik po pravoj liniji. Roditelj koji se brine o detetu izdržavanje vrši u naravi, a roditelj koji živi odvojeno tu obavezu ispunjava plaćanjem novčanog iznosa. Visinu izdržavanja i način ispunjenja obaveze određuju roditelji svojim dogovorom koji sadržava vremenski period kroz koji detetu pripada izdržavanje, a mogu se dogovoriti i da roditelj koji živi odvojeno svoju obavezu izvrši plaćanjem jednog određenog iznosa ili

predajom imovine iste vrednosti. Ukoliko roditelji ne postignu nagodbu o alimentaciji odlučuje sud koji u obzir uzima: detetove opravdane potrebe, prihode obaju roditelja i njihovo imovinsko stanje, postoji li u domaćinstvu detetovih roditelja drugo dete koje su obavezni izdržavati, da li dete ima sopstvene prihode te da li dete ili roditelj koji ga vaspitava primaju naknadu za zaštitu deteta, porodični dodatak i socijalnu pomoć. Visina izdržavanja se utvrđuje u iznosu čija visina obično doseže od petnaest do dvadesetpet odsto obaveznikove jednogodišnje prosečne zarade. Shodno novim društveno-ekonomskim odnosima se više ne primenjuje raniji način utvrđivanja alimentacije na osnovu određenih procenata, nego se od sada utvrđuje u fiksnom iznosu, iako nema zapreka da sud presudi da se taj iznos automatski menja u skladu sa promenom određenih prodajnih indeksa.⁵⁶ Punoletno radno sposobno dete koje nastavlja školovanje ima pravo na izdržavanje ako mu je ono nužno za nastavak potrebnog školovanja (u strukovnoj školi, te sličnoj školi, odnosno na kursu, ili u drugom visokoškolskom nastavnom programu) s time da je dete dužno bez odlaganja obavestiti roditelja o nameri da nastavi školovanje. Roditelj nije dužan izdržavati svoje punoletno dete na školovanju ako ono to nije zaslužilo (zato što bez razloga ne održava kontakt sa roditeljem koji ga izdržava ili živi nedostojnim životom mimo društvenih i moralnih normi), ako svojom krivnjom ispите ne polaže u roku ili ako bi se time dovelo u opasnost roditeljevo sopstveno izdržavanje ili izdržavanje maloletnog deteta.⁵⁷ Ova obaveza se roditeljima može propisati dok dete ne navrší dvadesetpetu godinu života, a posle toga samo u vanredno opravdanim slučajevima (ako mu je preostalo još samo par ispita ili je iz opravdanih razloga zakasnio sa završetkom školovanja).⁵⁸ Nastavno-obrazovna institucija u kojoj se dete školuje dužna je na zahtev roditelja koji plaća izdržavanje dati informacije o toku obrazovnog procesa (4:213–222.).

7. STARATELJSTVO

Mađarsko pravo razlikuje više vrsta starateljstva: imenovanog staratelja, zakonskog staratelja (prema ranijim propisima se imenovao prema zakonom utvrđenom redosledu), staratelja po službenoj dužnosti, obaveznog staratelja, zvaničnog staratelja (u novom zakonu se više ne pominje), staratelja štíćenika pod režimom zaštite deteta (po specijalnom zakonu) i zajedničkog staratelja.⁵⁹

⁵⁶ Weiss Emilia: *Az új Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyvéről*, 413.

⁵⁷ Boros Zsuzsa, Katonáné Pehr Erika, Körös András, Makai Katalin, Szeibert Orsolya (Szerkesztő: Körös András): *Polgári jog– Családjog. Az új Ptk magyarázata III/VI*. 304.

⁵⁸ Isto, 332.

⁵⁹ Hegedüs Andrea: *Polgári jog. Családjog*. 292.

Staratelj treba da se brine o detetu, da ga vaspitava i da upravlja njegovom imovinom, a sem toga je i detetov zakonski zastupnik. Za razliku od roditelja staratelj deluje uz kontrolu organa starateljstva koji ga imenuje nakon što je u službenom postupku saznao o potrebi da se imenuje staratelj ili ga je o tome obavestio detetov bliski srodnik odnosno bilo koje treće lice. Za staratelja se imenuje pre svega lice koje je detetov roditelj označio u javnoj ispravi ili oporuci, a ako su roditelji naveli različita lica za staratelje, onda odluku donosi organ starateljstva. Ne imenuje se lice koje ne prihvata obavezu staratelja ili ju ne može obavljati zbog zakonske zapreke, ako je sprečen da vrši tu funkciju ili bi njegovo imenovanje ugrozilo maloletnikove interese. Organ starateljstva imenuje staratelja po službenoj dužnosti ukoliko roditelji nisu naveli koga žele za staratelja. Takav staratelj je uglavnom detetov bliski srodnik ili drugo podesno lice iz reda onih koji su se već brinuli za dete. Prilikom imenovanja se treba u obzir uzeti i štićenikovo mišljenje u meri koja odgovara njegovoj dobi i zrelosti, ali se ne može imenovati lice koje dete starije od četrnaest godina iz opravdanog razloga nikako ne želi. Organ starateljstva imenuje jedno lice za staratelja braći, sem u slučaju da je to suprotno njihovom interesu. Izuzetno se jednom štićeniku može imenovati više staratelja: ako tu dužnost preuzmu braćni drugovi u zajedničkom domaćinstvu ili dva bliska srodnika, nadalje ako se za upravljanje imovinom treba imenovati stručno lice ili je to u interesu deteta.⁶⁰ Obavezno se za staratelja imenuje lice kod kojega je dete privremeno smešteno odlukom organa starateljstva ili sudskom odlukom, odnosno koje je dete uz saglasnost organa starateljstva primilo u okviru hraniteljstva. U okviru zaštite maloletnika se pod starateljstvo stavlja dete koje je povereno pod vaspitavanje ili je privremeno smešteno u dom za vaspitavanje i brigu o deci, odnosno dete čiji je roditelj dao saglasnost za tajno usvajanje. Staratelj može biti svaki punoletnik koji je u pogledu ličnosti i okolnosti sposoban za vršenje te dužnosti, dok ne može da bude imenovano lice lišeno poslovne sposobnosti, kojem je izrečena zabrana vršenja prava roditeljskog nadzora ili obavljanja javnih poslova, ili mu miruje roditeljsko pravo, lice čije dete je usvojeno ili lice koga je nosilac roditeljskog prava javnom ispravom ili oporukom isključio iz kruga staratelja. Ako je ovaj roditelj isključio lice koje je drugi roditelj imenovao za staratelja, onda organ starateljstva odlučuje čija će se volja uzeti u obzir imajući pri tome u vidu interes deteta.⁶¹ Staratelj je dužan postupati u interesu štićenika, treba osigurati da štićenik učestvuje u donošenju odluka u pitanjima koja ga se tiču, kao i da iznese svoje mišljenje o istima. U vršenju starateljstva su njegova ovlašćenja ograničena u smislu da nema pravo dati ili promeniti štićenikovo

⁶⁰ Török Gábor: *Családjog.* In: *Polgári jogunk alapvonásai.* (szerk.: Török Gábor) Nemzeti Közszolgálati Egyetem Közigazgatás-tudományi Kar, Budapest, 2014. 99–107.

⁶¹ Stupio je na snagu prema tekstu shodno čl. 186. st. 2. Zakona br. CCLII. iz 2013. godine.

ime te ne može dati odobrenje za detetovo usvajanje. Za valjanost starateljve pravne izjave u vezi sa porodičnim pravnim statusom deteta i sporom pokrenutim u vezi s time potrebna je saglasnost organa starateljstva, a sem toga treba organu starateljstva predati detetov novac i vrednosti (sem ako pravilima o redovnom raspolaganju imovinom nije propisano drugačije). Bez dozvole organa starateljstva ne može da otvori žiro-račun, devizni račun ili štednu knjižicu preko kojih se odvija protok novca, uz to organ starateljstva sprovodi nadzor nad radom staratelja, ili ga usmerava u slučaju da se radi o meri zaštite deteta, te može u svakom momentu zatražiti informaciju o pojedinoj starateljvej radnji, čemu je ovaj dužan udovoljiti.⁶² Organ starateljstva može ograničiti starateljeva ovlašćenja te u interesu deteta po službenoj dužnosti – na zahtev štićenika ili njegovog bliskog srodnika (to može da bude i roditelj ako mu miruje roditeljsko pravo) – izmeniti starateljve pravne postupke. Ako staratelj prekrši granice ovlašćenja, onda je njegova pravna radnja važeća u odnosu na treće lice, ali je dužan štićeniku nadoknati štetu koju mu je svojom radnjom naneo.

Organ starateljstva je pre donošenja odluke o važnijim pitanjima koja se tiču maloletnog štićenika dužan saslušati staratelja te dete, a u opravdanim slučajevima i detetovog bliskog srodnika. Doplatak koji služi za štićenikovu egzistenciju treba se doznačiti staratelju, a ako dete nema roditelja obaveznog da ga izdržava, onda organ starateljstva može da dozvoli da se troškovi njegovog izdržavanja pokrivaju iz detetove imovine. Ako se njegovo izdržavanje ne može obezbediti na drugi način, onda se o pokriću troškova brine organ starateljstva. Staratelj svake godine treba organu starateljstvu podneti izveštaj o upravljanju imovinom, ali može da bude oslobođen te obaveze ako je staratelj štićenikov bliski srodnik (4:223–239).

Starateljstvo prestaje: ako štićenik umre, dospe pod roditeljski nadzor ili postane punoletan.

Funkcija staratelja prestaje prestankom starateljstva, smrću ili opozivom (ako od organa starateljstva sam zatraži opoziv, ako ga se oceni nesposobnim za tu funkciju, ili ako se otkrije da postoji smetnja zbog koje ne može obavljati funkciju) odnosno smenom staratelja (ako se oceni da je u interesu deteta potrebno imenovati drugog staratelja, ili ako je imenovano lice zloupotrebilo položaj, odnosno ako je svojom radnjom teško oštetilo interes deteta kome je staratelj, te ako se suspenduje jer se opravdano ocenjuje da bi staratelja trebalo smeniti i da bi kašnjenje u tome moglo dovesti do opasnosti). Nakon prestanka funkcije staratelja staratelj je dužan poneti izveštaj o radu i finansijski izveštaj. Za štetu koju je svojim radom prouzročio detetu odgovara prema opštim pravilima za vanugovornu štetu (4:240–244.).

⁶² Boros Zsuzsa, Katonáné Pehr Erika, Kőrös András, Makai Katalin, Szeibert Orsolya (Szerkesztő: Kőrös András): *Polgári jog– Családjog. Az új Ptk magyarázata III/VI.* 347.

Budući da starateljstvo nije građanska dužnost stoga se pojavilo pitanje naknade starateljevih troškova i izdataka (iz izdržavanja i drugih davanja koja pripadaju štíćeniku), kao i pitanje da li mu pripada nagrada za obavljani rad. Staratelj za zaštitu deteta, čiji status se reguliše drugim zakonom ostvaruje i ovo potonje pravo u okviru svoje plate državnog službenika.⁶³

Srpski Porodični zakon problematiku starateljstva reguliše u Šestom delu (čl. 124–145) i u mnogim je rešenjima različit od mađarske normative.

ZAKLJUČAK

Novi mađarski GZ je shodno ustavnim odredbama u regulisanju porodičnopravne materije naglasio bračnu zajednicu kao očekivani oblik porodice koji deci obezbeđuje najbolji fizički, duševni i moralni razvoj. U braku su bračni drugovi ravnopravni, a u porodici se pre svega treba brinuti o detetovom interesu. U skladu s time je zakonodavac detaljno uredio pravo roditeljskog nadzora nastojeći da ga oba roditelja vrše zajedno čak i onda ako više ne žive zajedno. Ipak, ako se to pravo poveri samo jednom od roditelja, onda se pri donošenju po dete važnih odluka (školovanje, odseljenje u inostranstvo, promena državljanstva itd.) mora saglasiti i drugi roditelj. Interesom deteta rukovodi se i regulativa koja se odnosi na izdržavanje, usvojenje, hraniteljstvo i starateljstvo.

HUNGARIAN FAMILY LAW REGULATIONS BY THE NEW CIVIL CODE (CC)

László Heka Ph. D.

Associate Professor of Law, University of Szeged, Hungary

S u m m a r y

In this paper we deal only with family law provisions of the Hungarian Civil Code with special emphasis on marriage, parental rights, support of children and relatives, adoption, foster care and guardianship. The comparison is made between the provisions of the Hungarian and the Serbian CC and the regulations of the Family Law. Bearing in mind that Serbia will soon need to adopt a new Civil Code which will contain regulations of family law, we think that this work may serve in considering some solutions.

Keywords: marriage, the right to parental supervision, serve children and relatives, adoption, foster care, guardianship

⁶³ Isto, 347.